

ՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՔ

ԲԻԶԱՆԳԵԱՆ ԳՐԱՏԱՆ

ի Ղազարխա, Սեպուս խան, Թիւ. 5

ՏԱՐԵՐՔ

ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ

ՄԱՅՐԵՆԻ ԼԵԶՈՒԻ

ՄԱՍՆ ԱՌԱՋԻՆ

ԵՐԿՐՈՐԴ ՏԱՐԻՈՑ ՌԻՍՈՒՅՄԱՆ ՆԻԹ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐՄԱՆ

ՆԻԿՈՂԱՅՈՍ ՏԵՐ—ՂԵՒՈՆԴԵԱՆՑ

ՀԱՏՈՐ Ա.

ԵՐԿՐՈՐԴ ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

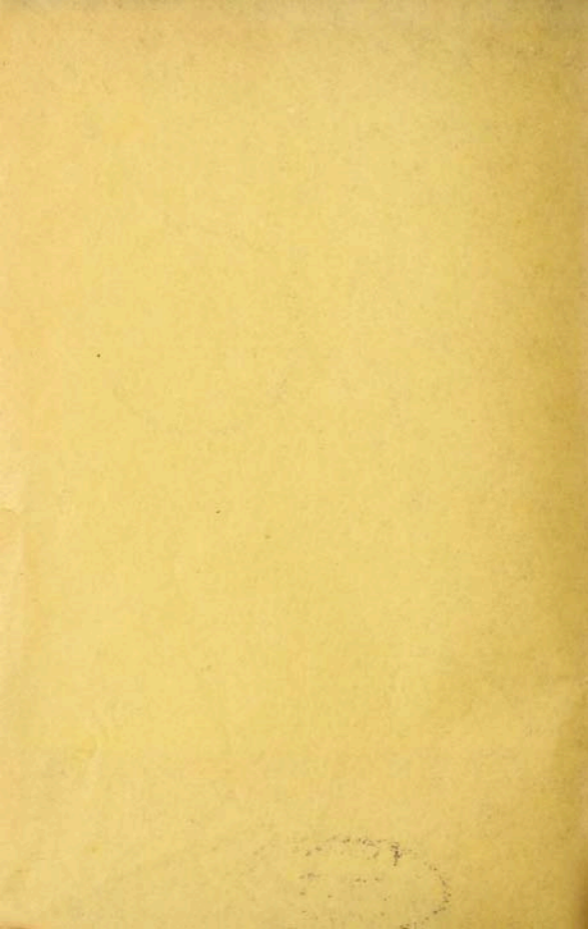
معارف نقارت جلیله سنک رخصتیه طبع اوتامشدر

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՍԵՐՎԱՅԻՆ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԳԼԽԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Գ. Պոլիս, Սուլթան Համամ, Ազդերիճ Կոթ

1891

809.198.1 (075)

թիվ 124

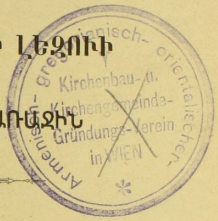
491.99 (075)

ՏԱՐԵՐՔ

ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ

ՄԱՅՐԵՆԻ ԼԵԶՈՒԻ

ՄԱՍՆ ԱՌԱՋԻՆ

ԵՐԿՐՈՐԴ ՏԱՐԻՈՅ ՈՒՍՈՒՅՄԱՆ ՆԻԹ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ

ՆԻԿՈՂԱՅՈՍ ՏԷՐ—ՂԵՒՈՆԴԵԱՆՑ

ԵՐԿՐՈՐԴ ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

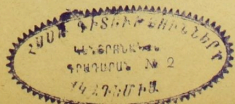
ՓՈՐԱԳՐԻՉ ՍԵՐՎԻՉԷՆ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԻՄԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ս. Պօլիս Սուլթան Համամ, Ազիսիբն հոլ

1894

A 35255

4260

ՅԱՌԱԶԱԲԱՆ ՇԵՂԻՆԱԿԻՆ

Մայրենի լեզուի քերականութեան «Տարերքը» երեք գրքոյններէ պիտի բաղկանայ որք պիտի բովանդակեն երկրորդ, երրորդ եւ չորրորդ տարիներու ուսանելիքը: Ներկայ հրատարակութիւնը երկրորդ տարւոյ ուսանելիքը կը պարունակէ:

Կար ժամանակ մը յորում քերականութիւնը ուսման եւ գիտութեան վերջակէտն էր նկատուած, երբ նա համարուած էր մի արուեստ, այլ դժուարին եւ մի միայն ընարելոց ուսմանց մերձենալի արուեստ. բայց այժմ ժամանակաւ էր այժմ գիտակցական ուսումն ազատուցած է որ կարգալ-գրելը ինքնին ոչ այլ ինչ է, եթէ ոչ քերականական նախապատրաստութիւն: Այսպիսով տարրական քերականութիւնը, մեր կարծեօք, քերականի (այբ-բնարանի) հարազատ եղբայրը կը հանդիսանայ, եւ ես կարծեմ թէ մեր նախնիք, երեւի, մերձաւոր կապ մը գտած են քերականի եւ քերականութեան մէջ, որ երկուքին ալ համարեա՛ մի եւ նոյն անունը տուեր են: Իսկ ինչ որ մեր նախնիք մեզմէ տասնուհինգ դար յառաջ հասկցեր են, մեզ ներելի չէ այժմ չը հասկնալ:

Եթէ արդարեւ քերականութեան պաշտօնն այն է որ քերականի միջնորդութեամբ հազորդուած լեզուագիտական տարրական գիտելիքները փոքր առ փոքր՝ աստիճանաբար կոկէ, լրացնէ, կարգաւորէ եւ վերջապէս ամբողջացնելով ընդհանուր համակարգութեան մը վերածէ, ապա պէտք է նախադրել որ քերականութեան ուսումն իսկապէս կ'սկսի տառածանօթութեան հետ նոյն իսկ առաջին տարիէն. ուրեմն այն քերականական գործնական վարժութիւններն ալ զորս մենք առաջարկած ենք իբր երկրորդ տարւոյ ուսանելիք, կանխահաս կամ անգործադրելի չը պիտի համարուին երբէք:

Հանկանայ առաջինը պիտի տեսնել որ մեր յորինածն այս անգամ յանպակաս քերականութիւնն ալ չէ, այն ձևով ինչ ձևով որ դաշն կ'ըմբռնեն մեր քերականամոլները, ալ քերականութեան նախադասն է միայն :

Մեզ առաջարկած նիւթերը դործնական վարժութիւններն են. կանոնները չ'ունին քերականական անուանակոչութիւններ և. որ զխառնն է՝ զրաւոր վարժութեանց քննարկակ տեղ տարած է :

Մեզ առաջարկած նիւթը տարուան մը համար է, այսինքն երկրորդ տարուան համար : Գրքիս զանկին նայելով, շատ զիջիմն է բանը. ~~որովհետև ընդ մեզ մեծ մեծ գրքերու մէջ արդէն չ'ունին քերականութեան կանոններ~~ :

— Արդեօք լուր է այս ամենը մէկ տարւոյ համար .

Մենք կ'ըսենք որ երբ վարժապետը չափազանց կը ծանրաբաննէ դասակարգը, փաս կը դործէ . բայց նոյնպէս փաս կը դործէ երբ երկշատութեամբ՝ իւր ժամանակին չաւանդեր ժանկանայ այն ամենը ինչ որ կարելի էր աւանդել : Մենք կը նախատեսք որ մեր առաջարկածը ամբողջապէս և ամենայն դիւրութեամբ կարելի է մասակարարել երկրորդ տարուան լեթնայքին մէջ : Այն ապաքէն սորա մեծագոյն մասը ուղակիբաներն ունին արդէն առաջին տարիէն թէև ի հարկէ կցկտուք և անկապ :

— Արդեօք բոյո՞րն է .

Կը պատասխանենք որ բոյորն է, համարեա՛ր բոյորը ինչ որ երկրորդ տարին կարելի է աւանդել . առարկայ, որպիսութիւն և դործողութիւնն առարկայի, որպիսութեան և դործողութեան անունը՝ թիւր . բառ, փանկ, տառ . ուղղագրութեան գլխաւոր և գծաւորին կանոնները դործնականապէս, և պարզ նախադասութեան համառօտ պատկերը : Անո բոյորը՝ ինչ որ մենք աւանդել որոշած ենք :

— Արդեօք բնարեկի ձևով զասարորտած են դիտելիքները .

Ձևի մասին բան չենք գրուցեր . մենք ներկայ ձևը յարմարագոյն դատելինք : Քոզ բարեխիղճ ուսուցիչները , առանց մանրամասնութիւններն արճամարճելու , գիտակցարար եւ խղճի մասը՝ ի գործ դնեն բոլոր վարժութիւնները եւ պիտի տեսնեն որ իւրեանց աշակերտները տարւոյն վերջը գործնականապէս ծանօթացած են լեզուին տարրական ամենակարեւոր գիտելեաց նեւ եւ որ մեծն է՝ ուղղագրութեան եւ գիտակից ընթերցանութեան մէջ զգալի առաջադիմութիւններ բրած են :

Քանի մը նկատողութիւններ եւ

Ինչպէս վերը գիտել տալինք , այս գիրքը իբր երկրորդ տարւոյ ուսուցման նիւթ նշանակուած է եւ իսկապէս մեր « Մայրենի Լեզուի » երկրորդ գրքին երրորդ հատուածի պաշտօնը պիտի կատարէ , բայց աւելի մանրամասն , աւելի կանոնաւոր եւ մշակուած ձևով : Հետեւաբար , զբքոյկիս լոյս տեսնելէն յետոյ՝ « Մայրենի Լեզուի » երկրորդ տարւոյ երրորդ հատուածը ինքն իրեն անպէտ եւ ոչինչ բան մը կը դառնայ :

Գրքիս երկրորդ մասը որ է երրորդ տարւոյ դասընթացը , կ'ամփոփէ իւր մէջ քերականութեան առաջին մասը զոր ըստ սովորութեան *ա-բ-գ-դ-է-զ-է-ը-թ-լ-կ-լ-ն* կ'անուանեն , իսկ տարրական ուսումնարանի շարքորդ տարւոյ ուսանելիքը՝ մեր զբքոյկի երրորդ մասը կը կազմէ որ է քերականութեան *հ-տ-տ-լ-ն-ն-ն-ն-ն-ն* մասը : Գրքիս երկրորդ եւ երրորդ մասերը կը պատրաստուին եւ հետզհետէ կը սպաղարուին :

Ընթերցողը պիտի տեսնէ որ մենք քերականական եւ լեզուարանական կանոնները բացատրելու համար երկու միջոց ի գործ դրած ենք . նախ զրած ենք օրինակները եւ այդ օրինակներէն հետեւցուցած եւք կանոնները . երկրորդ՝ կանոններն աւանդելէ վերջը՝ մէն մի կանոնի համար բազմութիւ հրահանգներ տուած ենք , զորս գործադրելով կանոն-

ներքէ կ'ընկուսուցաւ, քաղաքի սարմատանն աւանդաց յիշ-
գութեան մէջ :

Կանոնաց եւ կրթականաց թուականներն զազրնիաց
են եւ սյուշ, քոյք միտեանց են ա շնորհալին, կանոնաց թուա-
նականներն աւելի աստ եւ շնորհիկ թուանշաններով ցոյց
աւաց սրբաշնորհք, միայն կրթականաց թուականներն աւե-
լի աստ եւ հետց թուանշաններով :

Մեր աստուգած կրթականաց մէջ զանազինք բառ կարի
ամբաստնէ յ. . . . . և . . . . . և, աստերու ազգագրութիւնը .
ի կարելի յրատնիս փոքր մ'է որ ասանց պակասութեան չ'է
կարող լինել : Վաստայարկներ մեր յարդելի աւանդաց որ օ-
գուս ջառջերով մեր աստայարկած կրթանագներն պատուի-
քեն աշակերտաց որ իրենց ընդհանուր անտրակներուն մէջ
յ. . . . . աստերով դրուող բառերուն այրքնական ազխա-
կը սրբաբարտանն : Մայ ազխասակը շինել յետոյ՝ աւանդիչը
պիտք է նակ որ եթէ այդ աստերով դրուած ա եւ է բառ
նանդակի աշակերտաց որ մեր աստ կրթանագաց մէջ իշ-
ուած չ'ըլլայ : Նորա ազխի լինելն աստ պիլ յետոյ, աւելցը-
նեն իրենց լինած ազխասակին վրայ, Վենք կարծենք որ
այդպիսի դիտարաններ շատ չեն կրնար պատահիլ . այ-
սա ամենաշնորհ եթէ մեր աւանդիչները պիտք աստ ոչ ի-
րենց աւելցուցած բառերու ազխասակը չնոր՝ ընեն մեզ ու-
զարկել, մեծապէս կը պարտաւորեն զմեզ : Վարդ մը, որ-
քան ազ աշխատի, ինամազ գործիքներ շունենալով իւր
ձեռքը, չ'է կարող բառ ամենաշնորհ կատարեալ եւ պակասու-
թենն զերծ գործ մը յատաջ բերել : Քող մեր յարդելի ա-
ւանդիչները փոխանակ սյուշիս նոր ձեռնարկութեան մէջ
թերութիւններ պրտակու, բարեհաճին իրենց խաճեմ զի-
տագութիւններով նպատակ մեզ, եթէ կ'ուզեն ազգային
դաստարակութեան սպասկար ծառայութիւն մը մատու-
ցանել :

Անայտ եւ նշմարիտ քննադատութենէ ոչ միայն չենք
խորշիք այլ նաեւ շատ քան կ'ակնկալենք :

Մարտի 2-ին 1918-ին ընդունված Կոստանդնուպոլիսի համաձայնագրի 1-ին հոդվածով,

Ա. Կասաթան մեջ մենք կը տեսնենք՝ աշակերտ, վարժապետ, սեղան, ավժու, նստարաններ, գրասեղաններ, գրատախտակ, քարետախտակ, լուսամուտներ, դուռ . . .

Տան մեջ կարող ենք տեսնել՝ հայր, մայր, քոյր, եղբայր, սենեակներ, խոկ սենեակներու մեջ . . .

Բ. Անձրեւ դարու ժամանակը կը լենք՝ սրտուժ, քամիներու շնչիւն, մոնչիւն, եկեղեցւոյ մեջ՝ գպիրներու երգեցողութիւն, քահանայներու ընթերցանութիւն, զանգակի հնչիւն, զօղանջիւն, գաշտի վրայ՝ սոխակի գայլայլիկ, թռչուններու ճռուողիւն, արօտատեղիներու վրայ . . . անտառի մեջ . . . լեռներու վրայ . . . փողոցներու մեջ . . .

Գ. Ճաշակելով մենք կարող ենք ճանաչել աղբ, շաքարը, գինին, քացախը, ջուրը, թէյը, սուրճը, կաթը, մածուկը . . .

Դ. Հոտատելով կը ճանաչենք՝ վարդը՝ մելսակը, սեփուկը, շուշանը, մանուշակը, խունկը, կնդրուկը . . .

Ե. Շօշափելով կը ճանաչենք՝ գնդակը, բամբակը, փետուրը, բարդը, ձիւնը, հայր . . .

Վ. Հինգ զգայարանքներու միջնորդութեամբ ճանաչուած Գոյնը կը կոչուին Կարմիր, Աշակերտ, Հայր, քոյր, երգ, շաքար, բամբակ, վարդ եւ լին ստարկոյ են :

Վարդանանի 1. Ի՞նչ առարկայներ կը տեսնենք երկնիցուց մէջ, գաւաթի վրայ, անտառի մէջ, փողոցի մէջ, գետի մօտ, արտերու մէջ և գոմերու մէջ :

Ի՞նչ առարկայներ կը շինուին փայտէ, երկաթէ, կաւէ, պղնձէ, ապակիէ :

Ի՞նչ առարկայներ կ'ուտենք, ի՞նչ կը խմենք, ի՞նչ կը հագուինք : — (Բերանացի) :

2. Ասն առարկայներ, որոնք մի քանի մասերէ բաղկացած են :

2. Որո՞նք են սեղանի, լուսամտի, ծառի, կոփի, հաւի մասերն : Ի՞նչ մասեր ունի գլուխը, իրանը, սաները : — (Բերանացի) :

3. Մարդ ս առարկայներուն զատ զատ անուաներ կու տայ. իւրաքանչիւր առարկայ իւր անուան ունի : Առարկայի մասերն և ս զատ զատ անուաներ ունին :

Մարդ ս այն ժամանակ առարկային անունը կու տայ, երբ իւր տեսածի և հանրայն մասին ուրիշներուն բան մը ուզէ ըսել :

Անոնք կը տեսնենք և կը գնենք մեր հինգ զգայարաններու իսկ հանրապետական տեսնել և գնել, միայն կը ըսենք զայն և կը հասկնանք : Առարկայներուն անուաներն մեր տեսողութեան ենթարկելու համար կը գրենք զայնս, այսինքն տառերով կը նշանենք :

3. Վերջիջեալ երկու վարժութեանց պատասխանները գրաւոր ներկայացուցէ՛ք՝ առաջ ամբողջ ա-

աւարկայներու անունները գրեցէք , յետոյ անոնց մասերուն անունները :

ՇՆՉԱՒՈՐ ԵՒ ԱՆՇՈՒՆՉ ԱՌԱՐԿԱՅՆԵՐ՝

Ա . Ոչխար , շուն , կատու , ձի , հաւ , կով , գոմէջ , աշակերտ , քահանայ :

Բ . Սեղան , քար , աթոս , փայտ , կերակուր , այգի , գիրք , եկեղեցի :

Կ . Առաջին տողին վրայ նշանակուած բառերն՝ կենդանի առարկայներու անուններն են , որք իւրեանց ազատ կամքով գործածուած առարկայներ են :

Երկրորդ տողին վրայ նշանակուած բառերը ձկնաբեր առարկայներու անուններն են , որք իւրեանց ազատ կամքով չեն կարող տեղափոխուիլ . գործածուած առարկայներ են :

Կ . Ի՞նչ շնչաւոր առարկայներ կրտսնէք տան մէջ , բակի մէջ , գոմի մէջ , անտառի մէջ :

Ի՞նչ անշունչ առարկայներ կրտսնէք դասասան մէջ , պարտեզի մէջ , այգիի մէջ , դաշտի վրայ , ուսումնարանի և եկեղեցւոյ մէջ : — (Բերանացի) :

Ծ . Հետեւեալ բառերէն զատեցէք և գրեցէք նախ շնչաւոր առարկայներու անուններն , յետոյ անշունչներունը : — Կացին , գիւղացի , սողոց , դարբին , հովիւ , մուրճ , ազախին , նիզ , բանալի , ծառայ , ազանի , խոզ , հաւ , բոյն , գամ , այգի , այգեպան , հաց , հացթուխ , սրահ , գոմ , ձի , կով , եղ , ոչխար , օրօրոց , մանուկ , անկողին , մահճակալ , զգեստ , գեր-

ձակ , անեղ , կօշկակար , կօշիկ , սիսեռ , կազամբ , համեմ , կարմրախոյտ , լրբ , մեղր , մեղու , ճանճ , ծառ , բղէղ , խոտ , հնձող , մանգաղ , ձեռք , ոտք , աչք , այծ , սագ , բաղ , եղջիւր , եղջերու , աղուէս , միս , պանիր , աքաղաղ , նապաստակ :

Ե. Հետեւեալ օրինակներուն մէջէն զասելով գրեցէք նախ անշունչ առարկայներու անունները , յետոյ շինչաւորներունը : — Գայլը՝ կը կերակրեն իւր ատամները , խակ բաղէն՝ կտուցն ու մագիլները : Չին կը պաշտպանուի սմբակներով , գոմէշը՝ եղջիւրներով , շունը՝ ատամներով , կատուն՝ ճանկերով , մեղուն խայթոցով :

Հաւր խօսեցաւ . օրը բացուեցաւ , արեւն ալ շատոնց ելաւ բարձրացաւ : Խելօ՛ք մանուկներ , շուտ շուտ հագուեցէք , շուտով դասատան մէջ գուք հաւաքուեցէք : Մարդ և անասուն , գազան և թռչուն , ամենքն ալ իւրեանց գործին կը փութան : Մրջիւնը բերնով կերակուր կը սանի , մեղուն կը ծծէ անուշ հիւթ ծաղկէն : Դաշար գոյնդգոյն ծաղիկներով զարդարուած , մարդերը կանաչ զգեստներ հագած , անտառը ձմեռուան քնէն արթնցած՝ իւր տերեւները կը շարժէ մեղմիկ :

Չկնորաները իրենց ուռկանները կը ձգեն , հնձողներն իրենց մանգաղները կը շարժեն : Դուք ևւս մանուկներ առէք ձեր գիրքեր , Աստուած ծուլութիւն երբէք չ'սիրեր :

ՄՏԱՒՈՐ ԵՒ ՆԻԻԹԱԿԱՆ ԱՌԱՐԿԱՅՆԵՐ

Ա. Հողի , հրեշտակ , Աստուած , ապրուստ , եւսանդ , աշխոյժ , աշխատանք :

Բ. Արօր , սեղան , աքաղաղ , մարդ , բաժակ , ալիւր , կաքաւ , կաղամբ :

Ճ. Առաջին կարգին մէջ նշանակուած առարկայները թէև կան և անուն ունին , բայց մեր հինգ զգայարանքներու նենթակայ չեն . զայնս մէք միայն հարկ կը ճանաչենք և կ'ըմբռնենք : Գորտ հարկ առարկայներ են :

Երկրորդ կարգին մէջ նշանակուածներն՝ շնչաւոր և անշունչ առարկայներ են . զայնս կը ճանչնանք մեր հինգ զգայարանքներու միջնորդութեամբ : Գորտ կը կոչուին նաև շնչաւոր առարկայներ , որովհետև որ և իցէնիւ թէ կազմուած են :

Դ. Հետեւեալ խօսքերուն մէջէն զատեցէք մտաւոր առարկայները նիւթականներէն , նիւթականներն ալ երկու խումբի բաժնեցէք — շնչաւոր և անշունչ :

Աստուած ստեղծեց մարդը և տուաւ անոր միտք , զգացմունք և կամք , որպէսզի կարենայ իւր սեպհական խելքովը իրեն համար ապրուստ ճարել : Մարդ հնարեց արօրը , վարեց երկիրը , սերմեր ցանեց , կացին հնարեց և վառելու համար փայտ կարեց , սանձ ու թամբ հնարեց և իրմէ աւելի ուժեղ կենդանիները հնազանդեցուց , միտք բանեցուց և շատ անասուններ , գործիներ ու կազմածքներ ունեցաւ : — Բարի մարդը իւր կարողութեան չափով աղքատին՝ փող , ծարաւին՝ ջուր , քաղցածին՝ հաց և մերկին՝ զգեստ կուտայ : Աստուծոյ հրեշտակը կ'օգնէ բարի մարդուն (Բերանացի . գրաւոր) :

ԱՅՈՒՆՆԵՐԻՆ, ԹԻՒՐՆԵՐ

Ա. Հայ, քար, ծառ, պատ, ճրագ, աղ, մաղ, կային, սեղան, աշակերտ, կերակուր, եկեղեցի, քահանայ, մատանի :

Բ. Հայ-ի, քարեր, ծառեր, պատեր, ճրագներ, աղեր, մաղեր :

Կային-ն, սեղաններ, աշակերտներ, կերակուրներ, եկեղեցիներ, քահանայներ, մատանիներ :

Ե. Աս աշխիս Ի՞նչ ատկերու ն մէջ եղած բառերէն իւրաքանչիւրը մէյսմէկ առարկայի անու ն է — մի հայ, մի քար, մի կային, մի եկեղեցի :

Արկրորդ երկու ատկերու ն մէջ գտնուած բառերէն իւրաքանչիւրը Ի՞նչ է միատեսակ առարկայի անու ն է — շատ հայեր, շատ քարեր, շատ կայիններ, շատ եկեղեցիներ :

Ա՛յ ե ՚ի մատնիկները բառերու ն ծայրը աւելցնելով՝ առարկային մէկէն աւելի լինելը ցոյց կուտան :

8. Հետեւեալ խօսքերէն մէկ առարկայ ցոյց տուող անունը դասեցէք շատ ցոյց տուողներէն : Հայրս շուկայ գնաց ե գնեց միս, հացեր, հաւեր, բաղ ե հնդկահաւեր : Աշակերտները կախիճ գնեցին ե գրաչ տախտակի վրայ դասերնին գրեցին : Գիւղացիք աւտները վարեցին : Քահանայները եկեղեցւոյ մէջ ժամերգութիւն կատարեցին : Գաշտին վրայ կ'արածուէին

կովեր, եզներ, այծեր, ոչխարներ և ուրիշ շատ կենդանիներ : Գարրինը կը շինէ կացին, բահ, խոփ, մանգաղ, ուրագ և ուրիշ բաներ : Զուլակը շալ գործեց, բրուար՝ շինեց կուժեր, սրուակներ, գուամներ : Հաւր ձու կ'ածէ, կովը կաթ կուտայ, աշակերտը դնեց գիրք, մատիա, կանոն, գրիչ, կապուսար : Հայկը պայուսակ ունի : Արամը կարկին չունի : Բոլոր աշակերտները կանոններ ունին : Աշակերտներէն և ոչ մէկը տողաշար ունի :

(Բերանացի գրաւոր) :

9. Բոլոր զատուած առարկայները փոփոխեցէք . մէկը շատի վերածեցէք, շատը մէկի—հետեւեալ կարգաւ . հայրս—հայրերնիս, շուկայ—շուկայներ, հայ—հայեր և ըն :

ԱՌԱՐԿԱՅԻ ՈՐՊԻՍՈՒԹԻՒՆԷՔ

Ա. կարմիր խնձոր, սպիտակ շաքար, թթու քացախ, սեւ թանաք, կապոյտ ծաղիկ :

Բ. Ոսկի մատանի, քարաչէն եկեղեցի, սարսական ձի, հիւսիսային եղջերու, առաօտեան հով :

7. Առաջին և երկրորդ տողերու և մէջ նշանակուած բառերը՝ կարմիր, սպիտակ, արարական, հիւսիսային . . . ո՛չ առարկայներու և ո՛չ նոցա մասերու անուաներն են . նոքա գրուած են առարկայներու համար և կը ցուցնեն անոնց որո՞ւնք կամ որո՞ւնք :

8. Մարդ ս խ ր զգ այարանքներու միջնոր-

դու թեամբ ոչ միայն առ արկայնեքր կը ճանաչէ, այլ և նոցա որպիսիքն թէ առ արկայն (նշտե՛ Է) ։

Որպիսու թխնն ալ առ արկայի պէս իւր նշտե՛ Է ։

10. Հետեւեալ օրինակներուն մէջէն զատեցէք նախ և առաջ առ արկայներու, յետոյ նոցա որպիսու թեանց անունները ։ — Սեւ կուպր, կարմիր գինի, կանաչ խոտ, պայծառ արեւ, փայլուն աստղ, կապոյտ երկնակամար, փոքտեայ կրոր գաւաթ, անտառային թխու խնձոր, դաշտային խորամանկ աղուէս, փոքրիկ երկչոտ նապաստակ, թունաւոր սեւ օձ, եղջերաւոր խոշոր անասուն, հարասային տաք քամի, հիւսիսային սառնարեք փոթորիկ, պողպատէ սուր մանգաղ, քարայտասկ լայն ուղի, ծուռ նեղ շաւիղ, հին խոր ջրհոր, տերեւաշատ խիտ անտառ, քառակուսի փայելուչ սեղան, բրդէ փափուկ դուլպայ, արծաթէ փայլուն գրամ, պարսկական թանկագին գորգ ։

11. Որպիսու թխնն ցուցնող անուններու տակը գիծ քաշեցէք. — պայծառ երկնակամարի վրայ գորշագոյն ամպեր երեւցան ։ Ամպերը թանձրացան և սեւ քողով ծածկեցին կապոյտ երկինքը ։ Երեկոյին կենսատու անձրեւը ջրեց ծարաւի երկիրը ։ Գաշտային թառամած բոյսերը զուարթացան, նոքա իրենց բարակ արմատներով թաց հողին մէջէն ծծեցին սննդաբար հիւթը ։ Յօրենի և գարիի արտերը իրենց քատալի հասկերու նիհար հատիկները լեցուցին կշտացուցին ։

12. Հետեւեալ առ արկայներուն քով գրէք իրենց պատշաճ որպիսութեանց անունները. — Ամպ, գունտ,

չուն , թիթեռ , խնձոր , ջուր , կապիկ , սպակի , քամի , գրիչ , անիւ , խուրձ , խոտ , արեւ , սակի , արծաթ , ածուխ , քար , բամբակ , հաց :

9. Միեւնոյն առարկայն կարող է նաև քանի մը որպիսու թիւն ունենալ : — Առնուի , բերանի , բարձր , ճիւղ , ստիւղ , ստիւղն ու սեղան :

13. Ինչպիսի՞ յատկութիւններ կարող են ունենալ հետեւեալ առարկայները՝ ճանապարհ , տուն , գարուն , ամառ , աշուն , ձմեռ , ջուր , շաքար , սպակի : — (Բերանացի և գրաւոր) :

Ի՞նչ յատկութիւններ կարող է ունենալ մարդս : — (Բերանացի և գրաւոր) :

10. Քանի մը առարկայներ կարող են միեւնոյն որպիսու թիւնն ունենալ . — Երկու , երեք , չորս , հինգ , վեց , տասն , հարիւր , հարիւրս , հարիւրսուս , հարիւրսուսուս , հարիւրսուսուսուս , հարիւրսուսուսուսուս , հարիւրսուսուսուսուսուս , հարիւրսուսուսուսուսուսուս , հարիւրսուսուսուսուսուսուսուս :

14. Հետեւեալ որպիսութիւնները ի՞նչ առարկայներու կարելի է յատկացնել : — Կարմիր , սպիտակ , սեւ , կանաչ , կապոյտ , քաղցր , դառն , սուր , պինդ , փափուկ , կլոր , հիւթալի , թափանցիկ , ծանր , թեթեւ , մաքուր : — (Բերանացի . գրաւոր) :

15. Ի՞նչ առարկայներու կարելի չէ յատկացնել հետեւեալ յատկութիւնները . — փխրուն , դիւրալառ , դիւրարեկ , հոտաւէտ , ցամաք , կոկ , եռանկիւնի , տափակ , բարի , օգտակար : — (Բերանացի . գրաւոր) :

16. Ինչպիսի՞ որպիսութիւններ կարելի չէ յատկացնել հետեւեալ առարկայներուն . — արեւ , ածուխ ,

գայլ, նապաստակ, կրակ, քար, շաքար, փետուր, ապուխ, օձ : — (Բերանացի և գրաւոր) :

17. Հեռեւեալ առարկայներէն խրաքանչիւրը ի՞նչ յատկութիւն անպատճառ պէտք է ունենայ . սոխ, սխտոր, արծաթ, սակին, սղինձ, շուշանը, մանուշակը, զանգակը, գեաթի ջուրը, ծովու ջուրը, բամբակը, արծիճը, մեղրը, քացախը : — (Բերանացի, ապա գրաւոր) :

18. Ի՞նչ առարկայներ գիտէք, որոնք միշտ հեռեւեալ յատկութիւններն ունին . ուժեղ, զիստակար, օգտակար, ամուր, կակուղ, հոտաւէտ, գիրարեկ, գիրափառ, անուշ, դառն, կարմիր, սպիտակ, հասանուտ : — (Բերանացի, գրաւոր) :

19. Գրեցէ՛ք այնպիսի որպիսութեանց անուններ, զորս կը ճանաչենք՝ տեսանելիքի, լսելիքի, ճաշակելիքի, հոտառելիքի և շոշափելիքի միջնորդութեամբ :

20. Անուանեցէ՛ք այնպիսի որպիսութիւններ, որոնք կը ջուրնեն առարկային գոյնը, ձեւը, նիւթը, սր անգոյց և սր ժամանակի լինելը : — (Բերանացի) :

21. Արպիսութիւն ջուրնող բառերու տակը գիծ քաշեցէ՛ք : — Անձրեւային աշուն, աշնանային անձրեւ Փոթորկայի ծով, ծովային փոթորիկ, Գաշտային ծաղիկ, ծաղկաւէտ գաշտ : Անձրեւոտ ամառ, ամառային անձրեւ : Մարդկային արժանաւորութիւն, արժանաւոր մարդ : Կենդանական բնութիւն, բանական կենդանի :

22. Արպիսութեանը նայելով՝ ճանչցէ՛ք առարկայները : — Հեղուկ, հոտանուտ, թափանցիկ, անհամ : Կլոր, ամուր, սպիտակ, երկնքէն վար լինող : Կլորակ, գեղին, աշխարհի սիրելին : Գեղեցիկ, անուշահոտ, ձեռք ծակող : Կլոր, կարմրաթշիկ, քաղցրա-

համբարձ Պողոսապետ, սուր, շողշողուն և կարեւոր և կանաչ յինամ, կարմիր գործած, սեւ կարած *) :
 Գարնան գաշտի մէջ տեսայ մի ծագիկ,
 կանաչ թերթիկ ունէր և կապոյտ աչուիկ :
 Խոտերու մէջ հազիւ նա կը տեսնուէր,
 Համեստ կերպարանք սիրուն հոս ունէր :

ՈՐՊԻՍՈՒԹԵԱՆ ԹԻԻԼ

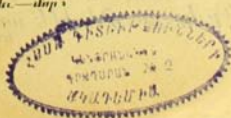
Ս. կարմիր խնձորներ, երկար կանոններ, սպիտակ թղթեր, կանաչ յուլունքներ, գիւղացի մարդիկ, գաշտային բնակիչներ :

Բ. կարմիրները, երկարները, սպիտակները, կանաչները, գիւղացիները, գաշտայինները :

11. Որպիսու թիւն ցուցնող բառերը թիւ չ'ունին եթէ առարկայի մօտ գրուած են. բայց եթէ առանձին են, կրնան առարկայներու անուան պէս ելլել և մասնիկները իբրեւ վերջաւորութիւն առնուլ՝ և շատի համար գործածուիլ :

23. Հետեւեալ օրինակներու մէջ գտէք առանձին գործածուած որպիսութիւն ցուցնող բառերը և աակերը գիծ քաշեցէք : — Հայրս գնեց գեղեցիկ գրիչներ. անոնց մէջէն փոքրները եւ առի, իսկ մեծերը քրոջս տուի : Մայրս մեզի համար թարմ խմորեղէններ եփեց. ինձ տուաւ մեծը, իսկ եղբորս փոքրը : Հիւանդները կը նախանձին առողջներուն : Հարուստ

*) Մոյ, սեւ—մոր :

ներք պարտաւոր են ոգնել աղքատներուն : Գիտուն-
 ներք սոցէտներուն կ'ուսուցանեն : Սրէնքը կը պատժէ
 շարքերը : Քրիստոս կը ներքէր մեղաւորներուն , կը բժըշ-
 կէր հազները , կայրերը , անդամաբոյժները , բորոտները
 և դիւանայները : Աստուած կը խնամէ որբերը , կազն
 ու կայրք սրբնեմաց առուակէ մը պիտի անցնէին :
 Վարդերու մէջ եւ կը սիրեմ կարմիրները : Քաղաքա-
 ցիները թէնէ շատ անգամ կը ծաղկեն զիւղացիները ,
 բայց եթէ դիւքացիները չլինէին , հաւատա՛ , քաղա-
 քացիները սովամահ կը կորնէին :

ԱՅՈՒՄՆԵՐԻ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹԻՒՆԸ

Շունը կը համէ : Շունը փախաւ : Շունը կը խած-
 նէ անցորդք : — Թռչունը կը թռչի . թռչունը կը խա-
 դայ . թռչունը կ'երգէ , բոյն կը շինէ , ձագ կը հանէ ,
 ձագերը կը կերակրէ , մեկզներ կը բռնէ :

12. Հօգը Եւրոպէս և ին , ո՛չ առարկայ-
 ներու անու ններ են և ո՛չ որպիսա թեան .
 նորա միայն կը ցու ցնեն թէ առարկայն ի՛նչ
 կ'ընէ , ի՛նչ կը գործէ : Գորա Եւրոպէս ցոյց
 սու սգ բաս եր են :

Առարկայի գործ սգու թիւնն ալ մարդս
 կը ճանաչէ իւր հինգ զգայարանքներու
 միջնորդ ու թեամբ :

13. Գործ սգու թիւնն ալ որպիսա թեան
 պէս առանց առարկայի կարող չէ լինել :
 Արպիսա թիւնը կը ցու ցնէ թէ առարկայն

ի նշպէս է , իսկ զորձ սպու թիւ նր — թէ նա
էնչն է :

14. Ի նշպէս որ առ արկայնե ըն և իրենց
որպիսու թիւ նե ըրր , այնպէս ալ առ արկայ-
նե ըրու զորձ սպու թիւ նե ըրր զաս զաս բա-
ս և բոյ կը նշանակենք :

24. Հետեւեալ խօսքերու մէջ գտէք զորձ սպու-
թիւն ցոյց տուող բառերը և անոնց տակը գիծ քա-
շեցէք : — Արսորդն սպաննեց զայլ մը : Քայլը բզբտեր
էր հովուին ոչխարնե ըրր : Կարապետը առաւօտնե ըրր
կե ընէ , զգեսանե ըրր կը հագնի , երեսը կը լուանայ ,
աղօթք կ'ընէ և առաւօտեան հացը կ'ուտէ ու զաշա
կ'երթայ : Փոքրիկ տղայնե ըրր ուսումնարան կ'երթան :
Չին բեռ կը կրէ : Օձը կը սողայ : Չուկը կը լողայ :
Թռչունը կը թռչի : Արձիւր կը սրանայ օդին մէջ : Քե-
տը կը հոսի : Քամին կը շնչէ : Ամպը կ'որոտայ :

25. Գտէ՛ք առարկայի անունը , որպիսութեան ա-
նունը և զորձ սպու թիւն ցոյց տուող բառը :

Լուսին , լուսին ծագեր է ,

Գիշերահարսն ելեր է ,

Կապոյտ ամպեր հագեր է ,

Ճերմակ քօղեր ձգեր է .

Եկէք քուրիկ պար բռնենք ,

Չքնաղ լուսինն գէմ՝ կայթենք :

Անձրե՛ւ , անձրե՛ւ ցած արի ,

Բացո՛ւր ցորենն ու գարի ,

Բացո՛ւր ծագիկ , կանաչ խոտ ,

Արբէ՛ փոշին , մաքրէ՛ օդ :

26. Հեռուեալ բառերէն իւրաքանչիւրին մօտ
աւելցուցէք մի յարմար գործողութիւն : — Գար-
բին . . . հնձող . . . ուսուցիչ . . . դերձակ . . . խո-
հարար . . . ձկնորս . . . հիւան . . . որմնագիր . . .
ներկարար . . . տակառագործ . . . բրուա . . . որ-
սորդ . . . քահանայ . . . վաճառական . . .

27. Արտագրեցէ՛ք նախ գործողութիւն յոյց տուող
բառերը , յետոյ առարկայներու անունները : — Գիւ-
ղացին կը մաքրէ վարելահողը , կը վարէ օրավարը , կը
սերմանէ և Աստուծմէ կը խնդրէ որ ժամանակին տայ
արեւ , անձրեւ և օրհնէ իւր վաստակը : Գիւղացին
կ'երթայ պարտէզ , հողը կը մշակէ , մարդերը կը յար-
դարէ , բանջարներ կը ցանէ և պարտէզին շուրջը ցան-
կով կը պատէ , որպէս զի անասունները ներս չ'մանեն ,
չ'փճացնեն և ոտնակոխ չ'ընեն իւր աշխատանքը : Գիւ-
ղացին ուրիշ շատ բաներ ալ կը շինէ , շատ գործեր
կը գործէ :

28. Ի՞նչ կ'ընէ գիւղացին ամառը , աշնան , ձմե-
ռը , գարնան . . .

29. Իւրաքանչիւր առարկայի մօտ գրէք իւր յար-
մար գործողութիւնը և աւելցուցէք թէ առարկայն
ի՞նչ բան կը շինէ և ինչո՞վ : — Հացագործը հացը կը
պատրաստէ ալիւրէ : Բոլորս կը կարէ շապիկներ
քթմանէ : Գարբինը կը շինէ պայտեր . . . կօշկակարը . . .
պղնձագործը . . . սակերիչը . . . նկարիչը . . . խո-
հարարը . . . ջրադաշտանը . . . դերձակը . . . հիւանը . . .
ջուրհակը . . . որմնագիրը . . . ճարտարապետը . . .
հնձողը . . . ձկնորսը . . .

15. Մի առարկայ կարող է քանի մը
աարբեր ~~ը~~ գործողութիւններ կատարել : —

Գիւ դացինն քերչն մանդաղը , քն դաշար և ձիու համար խոտ քննէ : Մանուկները քննէն իրենց գրքերը , քննէն սոյնուսակի միջ և քննէ վարժարանն :

30 . Հետեւեալ առարկայներէն իւրաքանչիւրին տուէք քանի մը յարմար գործողութիւններ : — Ձին , կովը , ոչխարը , հաւը , աքաղաղը , կատուն , շունը , գայլը , ագռաւը , ծիծեռնակը , սոխակը , կկուն , մեղուն , խոզը , աղանին , գորար , բաղը , թռչունը , ձուկը , օձը , մարդը . . . — (Բերանացի , գրաւոր) :

31 . Ի՞նչ գործողութիւններ կը կատարենք ձեռներով , ոտներով , քիթով , ականջներով , բերանով . . . — (Գրաւոր) :

16. Մի և նոյն գործողութիւնը կրնայ զանազան առարկայներու միջոցաւ կատարուիլ : — Չու կըր և՛ ԵՏԵ , գորտը և՛ ԵՏԵ . բաղը և՛ ԵՏԵ , մարդն ալ և՛ ԵՏԵ :

32 . Ի՞նչ առարկայներու կարող ենք յատկացնել հետեւեալ գործողութեանց իւրաքանչիւրը : — Լոյս կուտայ (ճրագը լոյս կուտայ , կրակը լոյս կուտայ , լուսինը լոյս կուտայ , աստղերը լոյս կուտան , արեւը լոյս կուտայ) : կ'արթննայ , կը թռչի , կը բառայէ , կը մայէ , կը հանգչի , կ'ոռնայ , կ'որոտայ , դուրս կ'ելնէ , մայրը կը մանէ , կը վառի , վար կ'իյնայ , կը վայրի , կը ծագի , կ'աճի , կը մեռնի :

33 . Հետեւեալ բառերէն որո՞նք ցոյց կուտան առարկայ , գործողութիւն և որպիսութիւն : — Մշակ , մշակել , մշակող , մշակութիւն : կտարեցի , կտարած ,

կտոր : փշրանք , փշրուն , կը փշրէր : կերակուր , կեր-
բող , կերած , կերեր եմ : կը գրեմ , գիրք , գրութիւն ,
գրիչ , գրող : Ըմպելիք , խմեցի : Խելք , խելօք : Խաղ ,
խաղալ , խաղասէր , խաղալիք : Ծամկէլ , ծամկիք :
Կար , կարած , կարող , կարկտասն , կարեց : Հնձել ,
հունձ , հնձող : Չայն , ձայնաւոր , ձայնել , անձայն :
Ճանապարհ , ճանապարհորդ , ճանապարհորդութիւն :
Մանուկ , մանկական , մանկանալ : Յիշատակ , յիշել ,
յիշող , յիշատակարան : Յիշողութիւն , յիշեցի , յիշ-
եալ : Ներել , ներողամիտ , ներողութիւն : Շնորհ ,
շնորհել , շնորհած , շնորհաւորող : Չար , չարանալ ,
չարութիւն , չարչարանք , չարչարուիլ : Սուր , սրոց ,
սրել : Ուժ , ուժեղ , ուժեղանալ :

33. Կօշկակարը մեծ մեծ կօշիկներ կը կարէ : Գեր-
ձակը ձեւեց գեղեցիկ բաճկոնակ : Բարի քահանայն
օրհնեց աշխատասէր տղան : Գեղեցիկ գիւղ : Գիւղա-
կան փոքրիկ պարզ եկեղեցի : Եկեղեցական զգեստ
Գիթասիրտ մարդն օգնեց անանկին : Մարդկային դու-
թը կը շարժի թշուառը տեսնելով : Բարի հոգի ունի
մեր գրացին : Մեր գրացւոյն հողեկան բարութենէն
մարդիկ օգուտ կը քաղեն : Չգալի ծանրութիւն :
Ծանր զգացմունք : Օրինաւոր պաշտօն : Պաշտօնական
օրէնք :

ԹԻԻ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹԵԱՆ

Ա . Ես կ'ընթեռնում : Դու գրեցիր : Հնձողը հնձեց :
Բ . Մենք կ'ընթեռնուն- , Դուք գրեցի- , Հնձող-
ները հնձեց-ք :

17 . Առ աջին տողի մէջ գ ործ կաւարտող

առարկայները մէկ—մէկ են, նոցա կատարած գործոցու թիւնն ալ մէկ է — Ի՛նչ աստի՛ց ի՛նչ աստի՛ց ։ Արկարգ սողի մէջ գործողները շատ են . նոցա կատարած գործոցու թիւններն ալ շատ են — Ի՛նչ աստի՛ց ի՛նչ աստի՛ց ։

Գործոցու թիւնն ալ առարկայի և որպիսու թեան պէս կարող է մէկ և շատ ցոյց տալ ։ Գործոցու թիւնը շատցնելու համար՝ վերջաւորու թեանը վրայ կ'աւելցնենք և Կատարելը միայն կամ ուրիշ տառերու հետ ։

35 . Հետեւեալ օրինակները փոփոխեցէք այնպէս որ առարկայներն ու գործոցու թիւնները մէկէն աւելի ցոյց տան ։ — Աշակերտը կ'ընթեռնու իւր դասը ։ (Աշակերտները կ'ընթեռնուն իրենց դասերը) ։ Կովը կ'արածի դաշտին մէջ ։ Թռչունը կ'երգէ իւր քաղցրահնչիւն երգը ։ Որմնագիրը կը շինէ պատը ։ Վարժապետը սովորեցուց աշակերտին ։ Աշակերտը լսեց վարժապետին բառը ։ Քահանայն մկրտեց մանուկը ։ Մանուկը մեծցաւ , ուժովցաւ և իւր հօր օգնող եղաւ ։ Ամառն ես գիւղ կ'երթամ , աշնան կրկին կը վերադառնամ ։ Փարնան ծառը կը ծաղկի , ամառը պտուղը կը մեծնայ , իսկ աշնան զայն կը քաղեմ , մի մասը կ'ուտեմ , իսկ միւս մասը կը պահեմ ։ Զմեռը գիւղացիին գործը կը պակսի , բայց նա պարապ չ'մնար ։ Գիւղացին պարապ մնալ չ'սիրեր ։

36 . Հետեւեալ օրինակներու մէջ բոլոր առարկայները ու անոնց գործողութիւնները այնպէս փոփոխեցէք որ մէկը շատի վերածուի , և շատը մէկի ։ —

Հայր կրթիւնն սամաթիկիները կամ հայթաիները ,
 (Հայր կրթիւնն սամաթիկիներ էին) , Հայր կրթիւնն խմու-
 թն , իտարը՝ սոխի թն , ջրն և խաչն կր պատրաստուի :
 Այնքը ցորենէն կապան ջրազայի մէջ , Երեւնը հաս-
 փեցաւ մէջ կր համրի արտերաւ մէջ , Գիւղացիները
 գաղաթը կր մշակեն . նախ կր հերկեն հողը , կր ցերուն ,
 յետոյ սոց ցեղերուն մէջ ցորենը կամ սրիչ հացա-
 հասաթիկները կր սերտանեն , իսկ Աստուած կ'աճեցնէ
 զայնս : Աստուած կ'ուզարկէ ամառը , ջերմութիւնը ,
 անձրեւը և փայլուն արեւը :

18. Երբ ստիբամ Ք--Երէն ամանք սա ար-
 կայի անուն և ևն , մի աները սրայիսս թեւան ,
 իսկ ամանք գործարաւ թեւան : Ք--Երէն ՆԷՆՇՆՇՆՇ
 իտար :

37. Հեռուեալ խաւքերը վերլուծեցէք և բաւք
 իւրաքանչիւր բառի նշանակութիւնը : Փայլուն արե-
 ւը մայրը մտաւ . (փայլուն կր ցուցնէ արեւուն սրայի-
 սսութիւնը , արեւը անշունչ և նիւթական սաարկայի-
 անունն է , մայրը մտաւ՝ կր ցուցնէ արեւուն գործա-
 զութիւնը) : Լուսինն ալ արդէն գնաց ծածկուեցաւ :
 Փոքրիկ սասայերը ամպի սակ մտան : Բարեպաշտ
 մարդիկ և կեղեցի գնացին : Ետ մանուկները աւանը
 Յեացին : Աշխատասաւք աշակերանները գասերմին կր
 ստիբին : Ազոս լուսինը կր բաւասրէ ջանի մէջ գրա-
 նուղ երկիրը : Գայժաս սասայերը կր փայլին պարզ
 երկնքի վրայ : Ան սեւ ամպերը ծածկեցին երկնից
 երեսը : Գիւղերը միմեցաւ : Վայրենի գալանները ար-
 թընցան : Չար մարդիկ կր սիրեն խաւար գիւղերը :

38. Հասեցէք և կարգաւ գրեցէք նախ սաար-

կայն՝ անուներ, յետոյ որպիսութեան և ասպս գործու-
գութեանը. մնացած բառերը բայ թարգմէք ։
Սիրուն, անմեղ իմ՝ գառնուկ, բարդդ սպիտակ ու
փափուկ ։
Վ. զերով գաշա ու արօտ, մօրդ շաշու գու կարօտ
ի՛ լար, գառնուկ սիրական, փոքրիկ տղու գու նման,
կուգայ մայրդ՝ հետք շատ կը բերէ քեզ անուշ կաթի ։

Ուռենի՛ սիրուն, ուռենի՛ դարար,
Ինչո՞ւ գու այսօր արախ շեռ ժպտիր ։
Միթէ՞ քեզ սաստիկ արեւ տաչարէ,
Արեւ տաչարէ և անձրեւ բախէ ։
Արմատիդ քովէն սառ չուր չի՞ փողէր ։
Շատեր ևս տեսայ որք սուր ի ձեռին,
Ուռին կարեցին, կեանքէն զրկեցին ։
Զայն տաչարչեցին, սաստիկ քերթեցին
և իրենց համար թիեր շինեցին,
Նառակ կազմեցին, մէջը նստեցան,
Մէջը նստեցան, սուն փերայ արձան,
և զիս ալ, փոքրիկս, հետերնին տարին ։

ԿԵՆՈՒՄԻՆՆ . — Ի՞նչ կը ցուցնեն բառերը ։ (Բառե-
րը կը ցուցնեն առարկայ, որպիսութիւն և գործու-
գութիւն) ։ Ի՞նչ բանի առարկայ կ'ըսենք ։ Ինչպիսի՞
առարկայներ գիտենք ։ Արս՞նք են շնչատօր և որս՞նք
անչունչ առարկայներ ։ Արս՞նք են նիւթական և ու-
րս՞նք մտատօր առարկայներ ։ Առարկայի անունը շատ
ցուցնելու համար ի՞նչ փոփոխութիւն պէտք է կրել
սալ ։ արեմն որս՞նք են շատցնելու նշանները ։ Արպի-
սութիւն ցուցնող բառերը ինչո՞ւ կը գրուին ։ որպի-
սութիւնը առանց առարկայի կարս՞դ է լինել ։ որպի-

առթեան անունը՝ շատը ցոյց տուած ժամանակը ի՞նչ
 առաւեր կ'ստանայ : Ինչո՞ւ համար կը գրուին գործո-
 ղաթիւն ցոյց տուող բառերը : Գործողութիւնն առանց
 առարկայի կարո՞ղ է լինել : Գործողութիւնը՝ շատը
 ցոյց տարու համար , ի՞նչ փոփոխութիւններ կը կրէ :
 Ա՛ի ե՛նչն է արդեօք առարկայ և առարկայն ցուցնող
 բառը , որպիսութիւն և որպիսութիւնը ցոյց տուող
 բառը , գործողութիւն ու գործողութիւնը ցոյց տուող
 բառը : Ի՞նչ կը կազմուի բառերէն :

Բ Ա Ռ Ե Ի Վ Ա Ն Կ

19. Առարկային, նորա որպիսու թեանը
 և գործողութեանը մտրոյս առանձին ա-
 սանձին անուանելը կուտայ : Առարկայի ,
 գործողութեան և որպիսու թեան անուան-
 ւերը կը կոչուին բ--նք :

Բ--նքն ինչ ինչն է բ--նքն : — Յորենը հասեր է : Հա-
 սած ցորենը կը հնձեն մանցաղով : Հնձած ցորենը կա-
 լերու մէջ կը կասեն : Յորենը կը կասեն կամներով :

Ա . Հաց , ծառ , քար , ջուր , ցուրտ , սեւ , բա ,
 մամ , միտ , շէկ , գալ , տալ :

Բ . Բաժակ , գարի , ցորեն , բարակ , հասակ , սի-
 բուն , սպիտակ :

Վ . Բարեկամ , աշակերտ , աշխատել , աշխատու-
 թիւն , աշխատասիրութիւն :

20. Առաջին տողի մէջ նշանակուած
 բառերը միանգամով կը կարդացուին երկ-

բորդ տողի մէջ նշանակուածները երկու-
անգամով, իսկ երբորդ տողինը երեք և ա-
ւելի անգամով ։

Բառ ին սյն մասը որ միանգամով կ'ար-
տասանուի՝ շնչ կը կոչուի ։

39. Հեռեւեալ խօսքերը տեսարակի մէջ օրինակե-
ցէք՝ բառերը վանկերու բաժներով ։

Գիրք, մէջը քաղցր միրգ ։ Ավ կը կարգայ, նա մարդ
կըլլայ ։ Ավ կը խաղայ, նա կը կարգայ ։ Ավ կ'աշխա-
տի, նա կ'ուտէ ։ Իմացողին մին, չ'իմացողին հազար ։
Ազ ու հաց, սիրտը բաց ։ Հաց ու սղանիր, կեր ու բա-
նէ ։ Հացի կտրածը՝ թուրը չի կտրեր ։

Քարետախտակը, քարեղբիշք, թանաքամանը,
կանոնը՝ դասական առարկայներ են ։ Գլուխս կըտ-
րեցին, սրտիկս հանեցին, գինի խմցուցին, լեզուս
բացուեցաւ, խօսիլ սկսաւ ։ Քանի որ ձեծը կ'ուտէր,
ուրախութեամբ կը պարտէր ։ Երբոր ձեծը վերջացաւ՝
ինկաւ գետին ու մեռաւ ։

21. Վանկերու թուին նայելով՝ բա-
ռերը կը լինին միավանկ, երկավանկ և բազ-
մավանկ ։

40. Կարգաւ գրեցէք նախ միավանկ, յետոյ եր-
կավանկ և ապա բազմավանկ բառերը ։ Մաս, կաղնի,
լորենի, կեռասենի, ընկուզենի, թուղ, թղենի,
թուխ, թթենի, սպոր, սերկելիլ, խաղող, նուշ,
ձի, դարի, դարուն, Քարեցին, գաւազան, հիւանդ,
բժիշկ, բարեկամութիւն, գիրք, գրատուն, գրա-
վաճառ, հաց, հացագործ, գաթայ, գութան, ա-

բօր , արօտ , հօտ , հօլիւ , ճախարակ , ճօճանակ ,
ճակնդեղ , մաղ , ծամ , ծամող , պարանոց , պարտիզ-
պան , այգեպան , աղանի , աղանեղաճառ , ծխա ,
լր , կաքա :

Հ ն Ձ Ի Ի ն Ե Ի Տ Ա Ռ

ՉՉ. Ամեն բառ՝ մի կամ մի քանի վան-
կերէ շինուած է , իսկ ամեն վանկ՝ մի կամ
մի քանի ճշմարտութիւն :

ՉՅ. Պրերու ժամանակ հնչիւններու
տեղ առանձին նշաններ կը դործածենք
որոնք --- կամ --- կը կոչուին :

ՉԿ. Ասն տառեր , որոնք հեշտիւ կ'ար-
տասանուին և միայնակ , առանց ուրիշ տա-
ռերու օգնութեան , սարդ կը հնչուին .
բայց կան և այնպիսի տառեր որոնք միայ-
նակ դժուար կը հնչուին , և միայն դիւ-
րաւ հնչուող տառերու օգնութեամբ ,
կ'արտասանուին :

Հեշտիւ հնչուող տառերն են՝ ա , ե , է , ի ,
բ , ս , օ , ու : Սոքա կը կոչուին յօշոտ տառեր :

Դժուար հնչուող տառերն են՝ բ , գ , դ ,
դ , թ , ժ , ը [ս , ծ , կ , հ , ճ , դ , ճ , մ , յ , ն , շ ,
չ , պ , ջ , ս , ս , փ , ա , բ , ց , լ , փ , ք , ֆ : Սոքա
բօշոտ կը կոչուին :

Բաղաձայն տառերը հեշտիւ հնչելու համար անսնց մօտ կը դնենք շտառը՝ բը, դը... .

25. Առանց ձայնաւոր տառի վանկ չի լինիր = Բառի մէջ քանի ձայնաւոր որ լինի, այնքան ալ վանկ կ'ունենայ նա = Առանց բաղաձայն տառի վանկ չէ կարող լինել :

26. Գրելու ժամանակ՝ բառի մի մասը մէկ տողէն միւս տողը անցընելու համար, պէտք է ամբողջ վանկ կամ վանկեր անցընել : — Այժմ է բառի մէջ մի քանի բաղաձայն տառեր միմեանց մօտ գտնուին՝ առդարծի մէջ պէտք է մտցնել շտառը :

ՆԱ. Հետեւեալ ոտանաւորին բառերը վանկերու բաժնած գրեցէք՝ առդարծի կանոնին համաձայն :
Փոքրիկ մի գառնուկ ձեան նման սպիտակ ,
Իւր մօր հետ մի օր գնաց դաշտն արածուկ .
Եւ այնտեղ սկսաւ ժայռ ու քարի տակ
Անլախ համարձակ խաղալ ու վաղել :
Անխոհեմ գառնուկ՝ դար վեր , դար ու վար ,
Քար , վայտ չէր նայեր , անհոգ կ'ընթանար :

Որդեակի իմ՝ հանդա՛րա , մայրը կը ձայնէր ,
Ըզզոյջ կաց որդեակի , բայց նա չէր լսեր ,
Գառնուկն անդադար խաղալով թռչէր
Դար վեր , դար ու վար միշտ կը վազվզէր :
Գառնուկն մօր ձայնին երբ ականջ չ'գրաւ ,
Իւր յիմարութեան պատիժը գըտաւ :

Լեբանն դագաթը շատ մեծ քար մի կար
 Որուն տակն ու վրան դառնուկ կը խաղար ,
 Եւ ահա մի ոտն նորա տակ մընաց ,
 Ու քսան տեղէն կտարեցաւ գնաց :

27. Հայերէն տառերը հետեւեալ կար-
 դաւ կը գրուին և կը կարգւայցուին՝ այբ, բէն,
 գ խմ, դ ա, ե չ, դ ա, է, բ թ, թ ոյ, ժ է, ինի, լիւն,
 խէ, ծ ա, կէն, հ ոյ, ձ ա, դ աղ, ճ է, մէն, յի, նու,
 շ ա, ոյ, շ ա, ս է, ջ է, ս ա, ս է, վէ, փ, ա խ ն, բ է, ց օ,
 շ խ ն, փ խ բ, ք է, օ, ֆ է*) .

28. Գորք տառերն ի միասին՝ կը կազ-
 մեն հայերէնն օրօրօր, իսկ վերագրեալ կար-
 դը կը կոչուի օրօրօր կարգ : Հայերէն այ-
 բուբէնի տառերը 38 են :—

ՏԱՌԻ ԳՈՐԾԱՆՈՒԹԻՒՆ

29. Հայերէն այբուբենի մէջ՝ տառը ե-
 րեք պաշտօն կը կատարէ, առաջին՝ բաղա-
 ձայն տառ ի պէս կը կարգւայցուի՝ գործինակ
 [յարկ—հարկ], երկրորդ կխառնայն օտարակցի տառ ի

*) Եւ չ հաւ հ տառերը վերջին ժամանակներն են մտած
 հայերէն այբուբենի մէջ . օ-ի փոխանակ՝ առաջ կը գոր-
 ծածուէր --, իսկ հ այժմ ալ շատ քիչ գործածութիւն
 ունի մեր մէջ . ֆ-ով կը գրուին միմիայն օտարազգի բա-
 ւերը .

սէս կը հնչուի (զօր. եղբայր—եղբայր) և երրորդ՝ բոլորովին համը կը մնայ. (զօր. քահանայ—քահանա) :

30. Յառի սկիզբը, տառը փափուկ է ի սէս կը կարգացուի, սլակաւած բառերը մեծ մասամբ առանց, տառի եւս կը պահպանեն իրենց նշանակութիւնը, բիշչատ հասկնալի կը լինին, զօր. յետոյ—ետոյ, յառաջ—առաջ, Յիսուս—Խուս, յիսուս—իթսուս :

Կ2. Հետեւեալ խօսքերու մէջ գտէք յօվ սկաւած բառերը և տակը գիծ քաշեցէք : — Յիսուս՝ յամառ և յանդուգն մանուկները չ'սիրեր : Յակոր յանդիմանեց մի յիմար աղայ : Յուսիկ յարձակեցաւ Յովսէփի վրայ և յափշտակեց նորա ձեռքէն յամիկը : Յուգան սպաննեց մի յովազ : Յարէթը յամրաքայլ գետին եզերքը կ'զրօնուէր կատուն աչքերը յառած յատակին կը նայէր և կ'ուզէր նորա ներքեւ բոյն դրած մուկը յաջողութեամբ բռնել : Յարութիւնը յարատեւ կ'աշխատի և ամենքը կը յարգեն զինքը : Ես տեսած եմ յակինթ և յախճապակ : Յանկարծ յարգի տակէն դուրս սողաց օձ մը, զիւղացին անյապաղ սպաննեց զայն : Ուսուցիչն յայտնեց յանցաւոր աշակերտներուն, որ ինքը յատկապէս կը նեղուի անոնցմէ՝ որոնք իրենց ծուլութեանը չեն յաղթեր և յաջողութեամբ չեն պատրաստեր յաջորդ օրերուն դասերը : Իմ գիրքս ունի յաւելում և յառաջարան : Ձեր յարկի ներքեւ յարգարեցէք ձեզ համար

յարմար բնակարան և Բաճախ Բովհաննէս շէր կարող
կշտանալ իրենց սրարտէղի յաւերժական գեղեցկու-
թենէն և Բուսիկ յանձնեց Բովսէփին և Բովակիմին
իւր քրոջ յուրանքները , որոնք գեղեցիկ կերպով շա-
րայարուած էին ։ Մենք յախտեան շենք կարող ա-
զատիլ մեր ծնողաց երախտացէս լինելու պարտա-
կանութենէն ։

ՆՅ . Ե-ով սկսած բառերու տակը զի՞ծ քաշեցէք ։ —
Մերունին յենած իւր ցուպին՝ գէպ ի գեարը կը նայէր ,
որոյ յատակ ջուրը յեղյեղուկ ալիքներով կը հոսէր
իւր մտակէն ։ Ճերունին կը յիշէր իւր մանկութիւնը և
կը յորդորէր իւր թոռները որ իրենց յոյսը ուրիշնե-
րու վրայ չ'դնեն ։ Մանուկները միշտ յօժարութեամբ
ականջ կը գնէին անոր յորդորներուն և յիրաւի կը
կատարէին անոր խօսքը ։ Բունիս և Բուսիս ամիսնե-
րու մէջ մարդիկ տաքին սաստկութենէն շուտ կը
յողնին ։ Բողոսը՝ յունապի ծառին վրայ յուշարարի
պէս շարունակ կը կանչէր ։ Յոյնը յղկեց պողպատէ
թիթեղը և յղեց իւր բնկերոջը ։ Մոյլերը թէ գասէն
տաաջ և թէ գասէն յետոյ շարունակ կը յորանջէին ։
Հայրս յինեց մի գեղեցիկ յոպնակ—ասլլակ ։ Ասիւծը
յօշոտեց մի ոչխար ։ Յիշոց տայը անվայել և սրխա-
բակելի բան է ։ Բողնակի թիւ ։ Յորեւեան տարիս Մտաց
յեզափոխութիւն ։ Ջուրը յուզել ։ Մատերու յողերը
համբել ։ — Ոչ ոք չ'բտեր թէ աշքիդ վրայ յօնք կայ ։

Էլ չ'խօսեց Աբաքսը , յորձանք տուաւ ահագին ,
Ողակ-օղակ օձի պէս յառաջ սողաց մոլեգին ։

ՆՆ . Վերայիշեալ երկու վարժութեանց մէջ հան-
գիպած քոյրը Ե-ով սկսուած բառերը այրբնական

կարգով զատեցէք և ձեզ համար ազիւտակ կազմեցէք : Աշխարհաբարի մէջ այդ բառերէ զատ , - ով սկսուող ուրիշ բառեր հազիւ թէ կը պատահին :

31. Բառի մէջտեղերը , տառը կցուելով - և - ձայնաւորներուն՝ որպէս կխտան ձայն է կը կարգացուի , և այդ ձայնաւորներուն հետ մի հնչիւն կը կազմէ որ կը կոչուի երկ-բ-բ- (այ , ոյ) :

Երկբարբառը տողադարձի ժամանակ մի տառ կը համարուի և չի բաժնուիր :

45. Հետեւեալ բառերը վանկերու բաժնեցէք և գտէք անոնց մէջ յ-ով կազմուած երկբարբառը : Հայր , հայրենի , այս , այսօր , այժմ , այժ , այգ , այգի , այրի , այդ , այլակերպ , բայց , գայլ , գայլայիկ , Զարմայր , զայրանալ , ժայռ , եզրայր , հայրենասէր :

Գոյութիւն , գոյական , ախոյեան , հոյակապ , նոյալէն , շոյել :

Լոյս , յոյս , յոյն , բոյս , բոյն , կոյս , գոյն , թոյն , ոյժ , գոյժ , աշխոյժ , ժամացոյց , համբոյր , Պարոյր , հօրաքոյր , թակոյկ , երեկոյթ , հացկերոյթ :

32. Բառերու վերջերը - և - ձայնաւորները երբէք միայնակ չեն մնար , այլ միշտ վերջաւորութիւնը կ'առնուն :

33. Միախանկ բառերու վերջը , տառը կը կարգացուի որպէս կէս է , իսկ բազմախանկ բառերու վերջը համը կը մնայ , - չի կարգացուիր :

36. Հեռակեայ խոսքերուն մէջէն զատեցէք յու-
նեցող միաբանիկ և բազմաբանիկ բառերը :

Ես տեսայ մէկ հայ և Յովհաննէսը թէ յ կը խմէր և
թէ յին կ'ըսէն չայ և յոյ ունէր երեք որդի և ձայ թըս-
չունը ճահճային տեղեր կը սիրէ և Այնպէս ընենք որ
վերջէն գլխնուս վայ չ'տանք և Հայրս զնեց մի կաթ-
տայ և Ես տեսայ մէկ քահանայ և Այս երեկոյ ես սկսի
երթամ' եկեղեցի և յետոյ տուն կուգամ և գատերս
կը սերտեմ' և Ամառուան տաք օրերուն տղայ մը նըս-
տած էր մի ծառի տակ ևս տեսայ զինքը, մտակցայ և
քովը նստեցայ :

Այսօրուան գործդ վարուան մի՛ ձգեր :

34. Գործոցու թիւն յուցնող միաբանիկ
բառերու վերջը եւս յ տառը համը կը մնայ :

37. Վարժապետը ուսումնարան կու գայ և մեզի
գաս կուտայ և Պայտասակիս մէջ գիրք և տեարակներ
կան և Ռուբէնը քովս կը կենայ և Երբ երախան լայ,
մայրս անոր ծիծ կուտայ :

35. Յատուկ անու ննեբու վերջը, գոր-
ծոցու թիւնը հրամայական ձեւով գրուած
ժամանակը և --, ք-, շ-, -ն-, ւ-, -յ-, բառե-
րուն վերջը յ տառը չի գրուիր, այլ կը վեր-
ջուի :

38. Գնա՛ և ըսէ՛ ընկերիս, որ իմ՝ քովս գայ և
Գու կարգա՛ գատգ և նա կը լսէ և յետոյ նա կը
կարգայ և գու կը լսես և Քահանան եկեղեցւոյ մէջ կ'ը-
սէ. «Կեցո՛, Տէր, զժողովարդս քս և օրհնեա՛ զժա-
ռանգութիւնս քո» և — «Խնարհեցո՛, ապրեցո՛» :

Քու եղբորդ անունը եղիա է ։ նորա քրոջ անունը
Աննա է ։ իմ անունս Արա է ։ Քրոջս անունը Ռիանն-
նա է ։ Մորս անունը Սոնա է ։ Ֆրանսա , իտալիա ,
Գերմանիա , Անգլիա և Ռուսիա՝ աշխարհներու ա-
նուններ են ։

49 . Գրեցէ՛ք ձեր կողմանէ , առ ունեցող բա-
ռեր՝ ձեր սփրսած կանտներուն համաձայն ։ Ամեն մի
կանտի վրայ հինգ բառ գրեցէ՛ք , միայն թէ այն
կարգով , ինչ կարգով որ այս ակզ դասաւորուած են
կանտները ։

չ և - ՏԱՌԵՐՈՒ ԳՈՐԾԱՆՐՈՒԹԻՒՆԸ

36. Հայերէն այբու բերնի մէջ չ հնչիւնը
երկու նշանապիտ ունի չ և - ։

ա. Բառի սկիզբը - չ'գրուիր, իսկ բառի
վերջը չ ։

բ. - ձայնաւ որէն առ աջ չ չ'գրուիր թէ և
կը բառի իսկ - էն ետքը - չ'գրուիր իւր իս-
կական հնչմամբ այլ միշտ չ ։

գ. - միշտ կը գործածուի ձայնաւ որէն
ետքը , իսկ չ միայն ձայնաւ որէն առ աջ ։

դ. Բարդու թեւանց մէջ ձայնաւ որէն
ետքը չ կարելի է գնել ։

50 . չ հնչիւնը բառի սկիզբը և վերջը , — Վարդ ,
հաւ , վար , ցաւ , վաղ , կաւ , վեղար , վերել , համ-
բաւ , վարասկ , Վասակ , Վազարչ , Վարդան , բարել ,

արբել , անձրել , տերել , վահան , վանք , վուշ , կոխ ,
անձիւ , աղջիւ , թիւ , եկաւ , տեսաւ , կերաւ , տա-
րաւ , բերաւ :

51 . Հ հնչիւնը - էն առաջ և յետոյ— Ոսկի , որ-
դի , ոյինչ , Ոսկան , ոգի , ոլոգ , ոլոր , ոլորակ , ողր ,
ողն , ողկոյզ , ողնաշար , ողորկ , ողողել , ողորմելի ,
որջ , ողջունել , ոճ , ոյխար , ոսպ , ոսկր , ոստին , ոտա ,
ոտասոյն , ոտան , ոտաստել , ոտք , ոտանաւոր , որ-
բանալ , որդ , որկոր , որկրամոլ , որձ , որձաքար , որմ ,
որոգայթ , որոճոց , որոնել , որոշել , որս :

Կով , սով , հով , ծով , բով , կողով , կորով , ժողով ,
խորոված , սովորել : Հայրս ձիով քաղաք գնաց և
չուսով վերադարձաւ : Ծովի վրայ նաւով կերթան ,
խակ ցամաքի վրայ՝ սայլով , կառքով , ձիով , էշով ,
ջորիով , երկաթուղիով : — Տեսնելով , ըսելով , ընե-
լով , գնալով , գարով , տալով , մնալով :

52 . Վերջին եօթը տողերու մէջ չ-ով վերջացած
բառերու չ տառը փոխեցէք - տառի և կարդացէք :

53 . - հնչիւնը ձայնաւորէ ետքը : — Աւազ , աւազ ,
աւազան , աւելի , աւետիս , աւետարան , Անուշա-
ւան , բաւական , բաւարար , բեւեռ , գաւազան , գա-
ւաթ , գաւառ , գաւանիւ , գաւակից , Գաւիթ , Եւա ,
Երրոպա , զաւակ , թագաւոր , ժապաւէն , լաւանալ ,
խաւար , ծարաւիլ , ծաւալել , հաւատ , հաւան , հե-
ւալ , հիւանդ , հեռաւոր , ձաւար , Ղեւոնդ , ճիւղ ,
նաւակ , Շաւարշ , սաւան , Սեւան , տաւար , տաւիղ ,
ցաւազար , առաւօտ , քաւոց , փարաւոն :

54 . Հեռեւեալ բառերէն իւրաքանչիւրը երկու
մասի բաժնեցէք , միայն թէ այնպէս , որ ամէն մէկ
մասը առանձին նշանակութիւն ունենայ : — Նաւավար

(նաւ ե վարել), զօրավար, կառավար, վարդապառ, բոցավառ, մրդավաճառ, հացավաճառ, պրիփանք, օրավար, համալաստակ, բազմալասանգ, կարմրավարդ, երկարավիզ, օթեփան, հոգեվարք :

ԳՈՐԾԱՆՈՒԹԻՒՒՆ -- և չ- եՐԿԻՄԱՐԲԱՌՆԵՐՈՒ

37. Արբ - տառք - և չ տառերու ետեւք դրուի՝ ձայնը կը կորսուի և անոնց հետ առանձիննոր հնչիւն մը կը կազմէ, որ երկու տառէ բազկացած բլլալուն համար երկրարբառ կը կոչուի . -- և չ- երկրարբառները տողազարծի ժամանակ անբաժան կը մնան :

38. -- երկրարբառք պարզ հնչիւն ունի, միայն անմիջապէս ետեւէն եթէ ս կ իցէ ձայնաւոր մը ունենայ՝ մեզմէ չի ձայն կը հանէ. իսկ երբ երկու --՝ միեւնոյն բառի մէջ իրարու հանդիպին՝ առաջին --ի՝ - տառք՝ ներք աշնակու թեան համար գուրս կը ձգուի, կամ --ին կը փոխարինէ չ հնչիւնը :

55. Հետեւեալ բառերուն և խօսքերուն մէջ գտէք թէ ո՛ր տեղ -- տառք կը պահէ իւր պարզ հնչիւնը, ո՛ր տեղ մեզմէ չ կը հնչուի, և ո՛ր բառերուն մէջ կարելի է զայն կրճատել :

— Տուն, բուն, անուն, դարուն, աշուն, կանդուն, շուն, նուշ, անուշ, կատու, բու, թութակ, յու-

նապ , ազան , ուզա , ուս , ուրազ , ուտել , ունենալ :
 Եւ աճնիմ՝ ուրազ : Սոգունները կը սոցոյնին խտակու
 մէջ : Նա խոր գասը կը կարգոյ ուղիղ և անսխալ :
 Ստրէնը կ'երթոյ խաղալու : Եւ կը սգաարատեմ
 գասս :

Հայրս ինձ գիրք մը նա իրեց . Վարժապետը պատ-
 ուիրեց որ մեր տետրակները մտքուր պահենք : Գոյլը
 հոգուին ոչխարներէն մէկը յափշտակեց . Ձմեւը՝ գեաը
 ծածկուած էր սոսոյցով :

Կրակն թէ գասը չ'սովբեկը անպատուութիւն է :
 Եւ ազնուութեամբ կը կատարեմ իմ պարտքս : Ար-
 կու մանուկներ պսոր փոքոցի մէջ կը ծեծկուէին :
 Թշնամիները իրարու հետ կը կուտին : Ստախոս մար-
 գը սրժանապատիւ լինելէ հետո պէտք է համա-
 ընենք : Նա կը լուսոցուի , կը մաքրուի , կը սանարուի և
 յետոյ գէպի ուսումնարան կ'ուղեւորի :

39. Ի՛նչ երկրորդութիւն է , երբ անմիջապէս
 ետեւէն իրեն կ'իջ սե է արմատական բա-
 դաձայն մը ու նի՛ խ - 2 , խ - 7 , հիւ - 2 :

Ի՛նչ պարզ փանկ է և ի՛նչ կարգ աչու ի , եթէ
 իրմ և աքր արմատական բադաձայն չ'ու նի-
 Թի - 2 , 2ի - Թի 4 , 2ի 4 :

56 . Հետեւեալ բառերու և խօսքերու մէջ գտէք
 թէ ո՛ր տեղ ի՛նչ երկրորդութիւն է և ո՛րտեղ սոսկ փանկ-
 բոլոր որինակները երկու կարգի բաժնեցէք :

Թի - թիւն , ազնիւ , ազնուութիւն , անիւ , ձիւն ,
 կուի , նիւթ , պատիւ , իւղ , միս , հիւանդ , հիւան ,
 գիւան , գիւղ , գիւտ , բիւր , հիւր , ձիւթ , հիւթ ,
 գիւտհար , հիւաղ , խոր , կիւրակէ , կիւրեղ , հիւսիս :

սինակ , գիւրին ։ Սոյլը անխնեբով կը շրջի ։ Ազնիւ-
ները անազնիւներէն միշտ հեռու պէտք է մնան ։ Ազ-
րիւրի ջուրը շատ ասպնջարար է ։ Տունը ազիւսէ կը
շինեն ։ Մարդու արխնը տաք է և կարմիր ։

ՈՒՂՂԱԳՐՈՒԹԻՒՆ - Ե՝ ՏԱՍԵՐՈՒ

ԿՕ. Հայերէն լեզու ի մէջ - և ։ տասերը
շատ անգամ իրարու նման կը հնչուին , բայց
տարբեր ու զգացրու թիւն ու նին ։

ա . Քառ ի սկիզբները - և ։ կը պահեն ի-
րենց կանանու որ հնչիւնը (օր , որ , օդ , օղն) ։

բ . Է բարաձայնէ աս աջ միայն՝ - իւր ձայ-
նը կը կորանցնէ և ։ (տի) կը կարգ աչու ի ։

գ . Քառերու ն մերժը ։ չ'դ որձ աձ ու իր
այլ միշտ պ կամ ո (յետայ , կեցո՛ւ) ։

դ . Քառ ի մէջակերը - և ։ տասերը հա-
ւասարապէս ։ կը կարգ աչու ին (մօր , մոր ,
հօր , հոր) ։

57. Հետեւեալ բառերը երեք խումբի բաժնե-
ցեք՝ - և ։ տասերու ու զգացրու թեանը նայելով . —
Սր , որ , օրթի , օրդի , օդ , օղն , օդ , օրդ , օրթ , օ-
րօրց , օդնական , օձանդակել , սկբալ , օրսալ , օս-
տասակ , օձել , օթեւանել , օձ , օշարակ , օտար , օ-
րիորդ , սակի , սոպ , օրինակ , օրէնք , օրհնութիւն ,
օձիք , օգի , օճառ , օշինդր ։

Ով , օվկիանոս , օվասիս , օվսաննա ։

Յեաոյ , երեկոյ , յարգոյ , ապրեցո՛ , կեցո՛ , խո-
նարհեցո՛ , դշխոյ , Յարոյ , Կարոյ , արտաքոյ , ներքոյ :

58. Հեաեւեալ խօսքերուն մէջը Ե ունեցող բառե-
րը գտանցէք և տակը գիծ քաշեցէք : — Գիւղացին
արօրով կը վարէ երկիրը և խոր խոր ակօսներ կը բա-
նայ : Առաւօտը անօթի գնացի արտերը գրօսներու ,
Վաշխատուն արօտէն նոր բերումս մեր կովը խլեց ,
մայրս աչքերէն արցունք թափելով , տանը անօթները
վաճառեց շուտով և վաշխատուն պարտքը վճարեց
և կովը ետ առաւ : Այսօր տունը ազօթ ելէ յեաոյ ,
գացինք բացօղեայ ազատ գաշար : Ճամբուն վրայ ա-
բօսի ծառ մը կար , որուն վրայ արօս թռչունը բոյն
էր շինած : Լուսնի ազօտ ըյսը երգիկէն ներս թափան-
ցեց : Աղօրիքով մայրս աղ կ'աղար , երբ բօթարերը
խը սպաննուած սրգւոյն մահուան գոյժը բերաւ :

59. Քրիստոսի մտա հիւանդ մը բերին , սրոյ ձեռ-
քը գօտայած էր : Մեր ուսումնարանի մէջ գիշերօ-
թիկ տշակերաններ ալ կան : Աղասին գօտին կապեց ,
թուրը կախեց , գուրս վազեց : Ահա՛ , եղբայր , քեզ
մի գրօշ , որ իմ ձեռքով գործեցի : Եօթը զգօն ճա-
նապարհորդներ՝ թեղօշի թօշնած անբեւեներու հո-
վանին և տօթը արհամարհելով ու իրենց յօդնա-
ծաթեանը չ'նայելով , թօթափեցին իրենց փոշին և ի-
րենց զօրեղ ստքերնուն ուժ տարով յառաջ գնացին :
Եմեղբորորդիս գարբին է . նա կրակի մէջ երկաթը
կը զօղէ : Գորտի մի տեսակին գօղօշ կ'ըսեն , իսկ
մաղէսի մի տեսակին քարաթօթոշ : Քահանաները այ-
սօր թափարի ելան : Նոքա լէզէսնի պէս արշաւեցին :
Պարտեզի պատերէն կախուած էին լոշտակի կակուղ
չօղուններս Վերարկուի մի տեսակին լօղիկ կ'ըսեն Յի-

մար մարդուն խօսք չ'ես կարող հասկցնել, Մանթիխ
ճնօտը վիրաւորուեր է, Մանուկը ծօղակով թռչուն
բռնեց իւր պարտէզին մէջ :

60 . Պօղոսը համառօտ նամակով մը իւր սրտի կա-
րօտը յայտնեց եղբօրը : Աղքատը ստները կօշիկ չ'ու-
նէր : Կրօնի ուսուցիչը հօրաքրօջս կարճառօտ պատ-
մեց դասի բովանդակութիւնը : Առիւծը որջին մէջ
պահուրած էր երբ իւր հզօր ձայնով մանչեց և հօտն
ու հօրան, եղն ու հօտազ սարսափի մէջ ինկան : Զան-
դակը կը զօղանջէր, սուրը կը ճօճէր և ժամացոյցի
ճօճանակը կը շարժէր : Մրցօն ազջիկ մը իւր առա-
ջին ձեռագործը մօրաքրօջը ձօնեց : Գայլը յօշոտեց
մի գառն : Պօղոս յօժարութեամբ մի յօգուած գրեց :
Կապկի մատներու յօգերը երկար են : Երկայնամն-
բուս պծը սիգածեմ կը պարտէր : Այգեպանը յօնքը
ժողուած կը յօտէր որթոյ փափուկ սասերը : Մի
բան յօրինած ժամանակդ արթուն եղի'ր, մի' յօ-
րանջեր : Նախատօնակէն յետոյ երեխան մկրտեցին,
քահանան նարօտը կապեց, անունը նօտը տասերով
գրեց աօմարի մէջ և իւր պաշտօնը վերջացուց : Եկե-
ղեցոյ մէջ կան սկեզօժ պատկերներ որոց վրայ սրփ-
ուած են սկեզօժ ծածկոյներ :

61 . Պօղոս պարեզօտը հազաւ և Սօսի հետ լեռ-
ները գնաց քօշ սրտալու : Սօսի ծառի սօսափիւնը
չատ ախորժեղի է ինձ : Տօսախի (չիմչիր) փայտէ՝ ա-
մաններ կը շինեն : Գիւղացի հարսը՝ քօղն երեւօն, ստ-
քը սօլեր՝ ցօղաթաթախ մօրգերէն կանաչեղէն կը
քաղէր : Նօտարները աօնի օրերը իրենց գրասենեակ-
ները չ'են բանար : Շօչափելով կարելի է զանազանել
առարկայի նօսին ու թանձրը : Մխիթար Գօշը զուար-
ճալի առակներ գրած է : Նաթիւն՝ նօթ ալ կ'ըսեն :

62. Արդեօք ուսումնարանէն կուգաք : Մարդկօրէն գործած սխալներուդ Աստուած կը ներէ : — կարդալ — կարդացող : Մենել — ծնող — ծնող : Գրել — գրող — գրող : Գործել — գործօն : կարել — կարօն :

63. Վերոյիշեալ հինգ վարժութեանց (58, 59, 60, 61, 62) մէջէն այբուբենի կարգով զատեցէք բոլոր ունեցող բառերը և ձեզ համար մի ցանկ կազմեցէք : Աշխարհաբարի մէջ այդ բառերէն զատ՝ օ ով գրուող բառեր հազիւ թէ կը պատահին : Մնացած բոլոր բառերը ուով կը գրուին :

ՈՒՂՂԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Է և Է ՏԱՌԵՐՈՒ

41. Հայերէն այբուբենի մէջ կան ուրիշ երկու տառեր որոնք բառերու մէջ համարեա թէ համանման հնչիւն ունին, թէև դոցա ուղղագրութիւնը տարբեր է իրարմէ : Գորքա են Է և Է :

ա . Բառի սկիզբը Է և Է տառերը կը պահեն իրենց յատուկ հնչիւնը :

բ . Բառերու վերջը Է տառը երբէք չի գործածուիր :

գ . Բառերու մէջտեղը Է և Է միատեսակ կը հնչուին :

64. Ա . Բ . Հեռուեալ բառերը երկու խումբի բաժնեցէք՝ սկիզբը Է ունեցողները և սկիզբը կամ վերջը Է ունեցողները :

Ես , եղն , եղեւնի , էգ , էակ , երգ , եղեմ , եղ , էշ , էրէ , էութիւն , եզր , ելնել , եկաւ , եղաւ , եկեղեցի , էջ , էր , է՛հ , եղբայր , եղեամ , եղէգն : Հայրս եղեւնի կը կտրէ : Քոյրդ եղինջ կը քաղէ : Եղջերուն խոտ կ'ուտէ : Գայիանէն վերցուց մի եռոտանի : Վարսառէն եպիսկոպոսին ձեռքը համբուրեց : Հոփսփմէն եռանդուն աղջիկ մ'է : Մամբրէն երեք երգ երգեց : Մարգարէին հրամանով երկրին երեսը մանանայով ծածկուեցաւ : Եօթը հողի կերան մեր եգամ կերակրէն : Երկինքը ամպերով ծածկուեր է :

ԿԶ . Բառի մէջ է կը գործածուի .

ու . Մի քանի որոշ վերջաւորութիւն ունեցող բառերու մէջ :

բ . Այն բառերու մէջ՝ որոնց փոխուած միջոցին՝ է հնչիւնը կամ կը փոխուի կամ կը կտրուի — Պարտէզ , պարտիզի , գէզ , գզել :

գ . Այն մի քանի բառերու մէջ , ուր է հնչման փոփոխութիւնը համարեալ թէ գործածութեան ինկեր է նոր լեզուին մէջ :

ՅԾ . Հետեւեալ բառերու մէջ վերջաւորութեանց տակը գիծ քաշեցէք և այդպիսի վերջաւորութիւն ունեցող բառերու մէջ միշտ է տառը գործածեցէք :

Ա . Գինեւէտ , հոտաւէտ , ծաղկաւէտ , մրգաւէտ :

Բ . Քաջապէս , արիապէս , մեծապէս , գրականապէս , ինձ պէս , քեզ պէս . . .

Գ . Հացեղէն , քարեղէն , հողեղէն , մսեղէն , կանաչեղէն . . .

Դ . Մարդկօրէն , ինքնօրէն , անօրէն . . .

Ս . Հայերէն , ֆրանսերէն , տաճկերէն , պարսկերէն , ասսերէն . . .

Զ . Թագընկէց , գահընկէց , շանթընկէց . . .

Է . Զօրհնէք , եկէք , գնացէք , տարէք , կը տեսնէք . . .

Ը . կը գրէր , կը բերէր , կը տանէր , կ'ուտէր , կը խմէր , կը հագնէր . . .

Թ . Յովհաննէս , Վրթանէս , Արիստակէս . . .

Ժ . Էմմանուէլ , Իսրայէլ , Արէլ , Նաթանայէլ . . .

ՃԱ . կայէն , Ռուբէն , Բարկէն , Սուրէն . . .

66 . Վերոյիշեալ տասնումէկ վերջաորութեանց վրայ օրինակներ գրեցէք ձեր կողմանէ՝ խրաքանչիւր վերջաորութեան վրայ երկու կամ երեք օրինակ : — Գողթան գաւառը գինեւէտ երկիր է : — Գաշաին մէջ հոտաւէտ ծագիկներ շատ կան , կային :

67 . Հետեւեալ բառերը այնպէս մը փոփոխեցէք՝ որ է հնչման տեղ և գրուի :

Ապուէն — ապախնիւր Անէժք — անիծել : Վրէպ — վրիպակ , Գէջ — գիջանալ : Լէզ — լիզել : Գէշ , գէս , գէտ , գէր , գէղ , գէպ , գէտ , գէմք , ղէնք , բնդ-գէմ , ծէս , կէս , հանդէպ , հանդէս , հրկէզ , ձէթ — ձիթենի , մէզ , մէջ , յառաջագէմ , շէկ , շէն , շէջ , պատուէր , նուէր , հրաւէր , պարտէզ , ջրվէժ , սէզ , սէզ , սէր , ստէպ , վէճ , վէմ , վէրք , վէպ , տգէտ , տէզ , տէր , անօրէն , փոխարէն , քէն :

68 . Հետեւեալ խօսքերու մէջ գտէք է ունեցող բառերը և անոնց տակը գիծ քաշեցէք — Պատէն կախուած է մի քարտէզ : Ախտաժէտ և աղէտալից մարդիկ եկեղեցին կ'աղօթէին և մեղայ կը գոչէին : Ծաղիկներու առէչքները բացուեցան : Աղուէսը խր օրջը մտաւ : Գէթ ամեն մարդ պարտաճանաչ լինէր : Ծա-

ուի տերեւները ծածկուեցան գազաքէնով : Եկեղեցւոյ
գմբէթին վրայ նստած էր բուէճը : Գոմէշը ուժեղ է,
երէկ մեր տան երէցը մեզ այցելեց : Թէպէտ թատ-
րոն չեմ երթար բայց այնտեղ ներկայացուածները
լսելու հակամէտ եմ : Կոյլ տղան իմ աչքիս՝ ստակի
մը արժէք չ'ունի : Զուլհակի սանտրի բռնելիքը բէջ
կրկուտի : Նազարէթը ժապաւէն գնեց : Եղեւնիի ծա-
ռէն խէժ կը ծորէ : Գեղձի ծառն ալ կուէղ ունի : Ա-
ռաւօտը կանուխ՝ գիւղացին անտառէն խէչակ կը
կարէր : Կայէն՝ Աբէլի դէմ խէթ ունէր : Ուզարին մէջ-
քի ուռեցքը՝ կուտկէն կը կոչուի :

69 . Կոծղէզաւոր բոյսերը մեծ մասամբ կծու համ
ունին : Դարբինը կը ծեծէ հրաշէկ երկաթը : Մի հէզ
ազջիկ ազքատութեամբ կ'ապրէր : Հրէան պարէն կը
վաճառէր : Հայրս տանը գիմացը պատնէշ քաշեց : Ես
նարգէս ցանեցի : Կօշկակարը շրէշ կը գործածէր : Շա-
հէնը գիշատող թռչուն է : Զէզոք մարդիկ գլխացա-
չ'են քաշեր : Ամենքը պէտք է սակաւապէտ լինին :
Ռուբէնը վէզ կը խաղայ : Ալիքները վէտ վէտ կը
ծփային : Սա՝ վէս-պնդազլուխ մարդ է : Քրիստոնէա-
կան օրէնքը քրէական յանցաւորին պատիժ կը սահ-
մանէ :

70 . Վերոյիշեալ երեք վարժութեանց մէջէն՝ է-ով
գրուող բառերը զատեցէք և այրբենական կարգով
ձեզ համար ցուցակ մը կազմեցէք : Բացի այդ բա-
ռերէն՝ աշխարհարար լեզուի մէջ ուրիշ է-ով գրուող
բառեր հազիւ թէ կը պատահին :

71 . Հետեւեալ խօսքերուն մէջէն գտէք առար-
կայն , որպիսութիւնը և գործողութիւնը : Տեսէք թէ

իւրաքանչիւր բառ քանի՞ վանկ ունի և իւրաքանչիւր վանկի մէջ որո՞նք են ձայնաւոր և որո՞նք՝ բաղաձայն տառերը :

Փոքրիկ Հայկանուշը տեսաւ հայրը : Հայրը բռնով մանր ու վայլուն սևրմեր կը ցանէր : Անուշ լեզուն տուն կը շինէ : Կծու լեզուն տուն կը քանդէ : Բարկ քաջախոր ամանը կը ճաթեցնէ : Կարմիր հաւկիթը Զատկին կը վայլէ : Աշխատասէր մարդուն դրան՝ անօթութիւնը չ՛մօտենար : Մլաւոյ կատուն՝ մուկ չի բռնէր :

Փոքրիկ	<p>Փ+ռ+կ : Հայկանուշի որպիսութիւնը կը ցուցնէ . — Ինչպիսի՞ Հայկանուշ : Երկավանկ բառ է . ունի երկու ձայնաւոր — , , և երեք բաղաձայն — փ , ր , կ :</p>
Հայկանուշը	<p>Հ-ն-ու-շ : շնչաւոր առարկայի անուն է : Գործ կատարողն է . — Ո՞վ տեսաւ : Բաղմասկանկ բառ է . ունի երկու ձայնաւոր — , , և երկու երկբարբառ — ու , ա , և չորս բաղաձայն — ի , ն , ու , շ :</p>
տեսաւ	<p>Տե-ս-ւ : Հայկանուշի գործողութիւնն է . — Ի՞նչ բրաւ Հայկանուշը : Երկավանկ բառ է . ունի երկու ձայնաւոր — տ , ա , և երեք բաղաձայն — տ , ս , վ :</p>
հայրը	<p>Հ-ը-ր-ը : շնչաւոր առարկայի անուն է : Գործ կատարողը չէ : Զո՞վ տեսաւ : Երկավանկ բառ է . ունի երկու ձայնաւոր — , , մէկ երկբարբառ — ու , և երկու բաղաձայն — հ , ը :</p>

72. Միւս խօսքերն ալ այս ձեւով բովանդէք ձեր տետրակին մէջ, իսկ դասագրքէն բերանացի շատ վարժութիւններ ըրէք :

Առջին ինչն է ի՞նչ բաներէ կը կազմուի խօսքը : Բառերը ի՞նչ կը ցուցնեն : Ի՞նչ է վանկը : Բառերը վանկերուն նայելով, քանի՞ կարգի կը բաժնուին վանկերը ի՞նչ բաներէ կը կազմուին : Տառերը քանի՞ կարգի կը բաժնուին : Արո՞նք են ձայնաւոր կոչուողները : Ինչու՞ ձայնաւոր կը կոչուին : Արո՞նք են բաղաձայն կոչուողները : Ինչու՞ բաղաձայն կը կոչուին : Թուեցէ՛ք բաղաձայն տառերը : Արո՞նք երկարատեւ կը կոչուին, քանի՞ հատ են և ի՞նչ տառերէ կը կազմուին : Վանկ կազմելու համար ի՞նչ հնչիւն անպատճառ պէտք է : Ո՞ր հնչիւնները կարող են լինել կամ չլինել : Գրելու ժամանակ հնչիւնները ինչով կը նշանակուին : Արո՞նք են աւելի բազմաթիւ, հնչիւններն թէ տառերն : Ի՞նչ հնչիւններ գիտէք որոց համար երկու տառ կը գործածուի : Տողադարձի ժամանակ ի՞նչ ընդհանուր կանոն պիտի պահպանուի : Քանի՞ գլխաւոր գործածութիւն ունի, տառը : Ե՞րբ է որ նա իրր բաղաձայն կը կարգացուի, ե՞րբ կիսաձայն և ե՞րբ անձայն կը մնայ : Է՞ հնչման համար քանի՞ տառ ունինք : Ի՞նչ գործածութիւն ունին և տառերը : -- հնչիւնը ի՞նչ տառերէ կը կազմուի և ի՞նչ գործածութիւն ունի : Ի՞նչ հնչիւնը ի՞նչ տառերէ կը կազմուի և ի՞նչ գործածութիւն ունի : Բառին սկիզբը և վերջը ի՞նչ գործածութիւն ունին . և : տառերը . իսկ բառին մէջտե՞ղը : ունեցող բառերն բազմաթիւ են թէ սակաւաթիւ . Է և է տառերը բառի սկիզբը, բառի վերջը և բառի մէջտեղերը ի՞նչպէս կը հնչուին : Բառի մէջտեղ է տառը քանի կանոններու կ'ենթարկի . Է -ով գրուող բառերու աղիւսակը : Թուեցէ՛ք բոլոր տառերը այբուբենական կարգով :

ԲԱՌԵՐՈՒ ' ԿԱՊԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

ԵՆԹԱԿԱՅ

73. Հ--- է-տ-տ-տ --- Այս խօսքին մէջ մենք հ--- վրայ կը խօսինք : Օրէ շ-տ-տ-տ --- Այս տեղ խօսքը տ-տ-տ վրայ է :

Հետեւեալ օրինակներու մէջ դժով նշանակեցէք թէ որո՞յ կամ ի՞նչ բանի վրայ կը խօսուի : — Խոտը կը կանաչնայ : Արեւը կը վայրի : Միձառը գարնան հետ դէպի մեզ կը թռչի : Ահա՛ ծագեցաւ արեգակը : Ահա՛ ծագեցաւ մանուշակը : Մեզուն թողուց իւր փեթակը : Արշալոյսը շուտ բացուեցաւ : Քրիստոս յարեաւ : Առունները խխոջացին : Մտները բողբոջեցին : Գաշար սիրուն զարգարուեցաւ : Գեղեցիկ գարունը եկաւ : Ստեղծողն իւր առատ ձեռքը բացաւ և արտերը ու անտառները հարստացուց : Գաշտի ծաղիկները ցօղով ծածկուեցան : Տաւար ու ոչխար արօտը երան : Թանձր մէդերը երկրէս հեռացան : Ամեն կենդանիներ դաշար լեցուեցան :

Չուկը կը լողայ : Թռչունը կը թռչի : Մտները կը ծաղկին : Գարունը կ'սկսի : Չիւները կը հային : Ամառը կը հասնի : Արտերը կը հասուննան : Աշունը կը մտտենայ : Մտները լաւ պտուղ կուտան :

74. Երէ-տ-տ-տ է-տ-տ --- Այստեղ երկրագործի մասին կը խօսուի : Կ'ըսենք թէ չվարեց հողը : Ձկն-տ-տ է-տ-տ ինչ-տ-տ --- Այստեղ խօսքը ձկնորսին վրայ է , ըսել կ'ուզենք թէ չվ է ձգողը :

Ձ-տ-տ է-տ-տ --- Այստեղ խօսքերնիս ջրին վրայ է : Ըսել կ'ուզենք թէ է-տ-տ որ կը հասի : Գե-տ-տ է-տ-տ ---

Այստեղ խօսքերնիս գեափ վրայ է, բսել կ'ուզենք
թէ է՛շէ որ կը սասի :

Վերոյիշեալ (73 թիւ) օրինակներու մէջ գտէք այն
առարկայները որոց վրայ է խօսքերնիս և իւրա-
քանչիւրին համապատասխանող հարցումներ գրէք :

43. Այն առարկայն որու ն վրայ կը խօ-
սինք՝ է՛շէ կը կոչուի :

ա. Ենթակայն գլխաւոր առարկայն է,
որու ն վրայ կը խօսինք :

բ. Ենթակայն գործ կատարող առար-
կայն է, որու ն վրայ կը խօսինք :

գ. Ենթակայն կ'որոչուի է՛լ և է՛շ հար-
ցումներով :

դ. Ո՛չ հարցականը շնչաւոր առարկայ-
ներու ն յատուկ է :

ե. Ի՛շ հարցականը անշունչ առարկայ-
ներու ն յատուկ է :

75. Հետեւեալ օրինակներու մէջ գտէք ենթա-
կայն և անոր համապատասխանող հարցումը — Ապի-
տակ ձիւնը ծածկեց երկիրը : Ծառը մերկացաւ : Ա-
ռուն ստեցաւ : Ալեւոր ձմեռը բարկացաւ : Թրու-
չունները հեռացան գէպի տաք երկիրներ : Ընծղուկն
խը գործը սկսաւ : Կարմիր արեւը երկինք բարձրա-
ցաւ : Եղբայրն ուսումնարանէն առն եկաւ : Փոքրիկ
քոյրը հարցումներ ըրաւ : Եղբայրը պատմեց բոլորը :
Ուսուցիչը կը նստի աթոռի վրայ : Դասատան մէջ
գրատախտակ կայ : Աշակերտներու առջեւ գրութեան
բարետախտակներ : Ուսուցիչը կ'ուսուցանէ : Աշա-
կերտները կ'ուսանին կանոնը կտարեցաւ : Պատը քան-
դեցաւ : Տունը շինուած է :

Ս Տ Ո Ր Ո Պ Ի Ր Ե Ա Լ

76. Աշխարհը ինչ էրէ՛ր : — Այս խօսքին մէջ ենթակայն աշակերտն է : Ենթակայի մասին կ'ըսուի թէ նա է՛նչ է՛նչէր — ինչ էրէ՛ր : Կը էրէ՛ր բառը աշակերտին շը՛նք կը ցուցնէ :

Մը՛նչէրէ՛ր ինչ էրէ՛ր : — Այս խօսքին մէջ ենթակայն մանուկներն են : Մանուկներու համար կ'ըսուի թէ՛ է՛նչ է՛նչէր — կը խաղային : Կը էրէ՛ր բառը կը ցուցնէ ենթակային շը՛նք և է՛րէ՛ր շը՛նք :

77. Հեռուեալ օրինակներու մէջ գտէ՛ք ենթակայն և այն բառը որ կը ցուցնէ անոր շը՛նք կամ է՛րէ՛ր շը՛նք : Գործողութիւն ցուցնող բառին տակը գիծ քաշեցէ՛ք :

Սովակը կ'երգէ : Ծիծեռնակը կը ճռռողէ : Գործարը կը կրկնայ : Ամառը մանուկները դաշտ գացին մորի քաղերու : Երկրագործը երկիրը վարեց : Խոտը հաւաքեցին հնձողները : Մշակը բանելու կ'երթայ : Գիւղացին կայր կը կատէ : Չաղացպանը կ'աղայ ագուներ : Հացթուխը կը թխէ հացը : Կօշկահարը կօշիկներ կը կարէ : Աշակերտները առաւօտուն ուսումնարան գացին : Մանուկները կը սովորին իրենց դասերը :

78. Մը՛նչ էրէ՛ր : — Այս խօսքին մէջ ծառը ենթակայ է : Ծառին համար չ'ըսուիր թէ նա ի՛նչ էր : Ի՛նչ գործեց . այլ թէ անոր է՛նչ էրէ՛ր , է՛նչ էրէ՛ր — մերկացաւ :

Փայտը էրէ՛ր : — Այս խօսքին մէջ ենթակայն փայտն է : Փայտին համար ըսուած է թէ անոր ի՛նչ պատահեցաւ , ուրիշները ի՛նչ ըրին անոր : Կտորուեցաւ բառը կը ցուցնէ թէ՛ փայտին է՛նչ էրէ՛ր , է՛նչ էրէ՛ր :

79. Հետեւեալ օրինակներու մէջ գտէք ենթակայն և ինչ որ ենթակայի մասին ըստած է, այն բառը որ կը ցուցնէ թէ ենթակային ինչ է պատահեր, ինչ է հանդիպեր: — Քեաները կը սասին: Դաշտերը ծագիկներով կը լեցուին: Ծովը քամեկն ալեկոծուեցաւ: Երկիրը ձիւնով ծածկուեցաւ: Արծիճը կրակի մէջ հալեցաւ: Օրը տաքցաւ: Հունձքը վերջացաւ: Թեկը կը կարուի: Խոտը կը հնձուի: Զուրը կը խմուի: Հացը կուտուի: Զգեստները կը մաշին: Տները կը շինուին:

Թռչունը իրեն համար բոյն կը շինէ: Բոյնը կը շինուի թռչունէն: Ծրիճեռնակը կառուցով խոտ բերաւ: Յինը յափշտակեց հաւի ձագը: Վառեակը յափըշտակուեցաւ ցինէն: Մայրս շոգիացուց ջուրը: Զուրը շոգիացաւ ջերմութենէն:

80. Մեւը +ւը է: — Այս խօսքին մէջ ենթակայն մեղրն է: Ենթակայի համար չըսեր թէ ինչ բրաւ կամ թէ ինչ պատահեցաւ անոր, այլ կ'ըսէ թէ քաղցր է: Քաղցր է բառը կը ցուցնէ թէ մեղրը բւշտ է:

Աղւն բննն է: — Այս խօսքին մէջ ենթակայն ապակին է: ապակիի մասին կ'ըսուի թէ նա թափանցիկ է: Թափանցիկ է՝ կը ցուցնէ թէ ապակին բւշտ է:

81. Հետեւեալ օրինակներու մէջ գտէք ենթակայն և այն բառը որ ենթակայի համար ըստած է, և թէ ինչ կը նշանակէ:

Քացախը թթու է: Լեզին դառն է: Աշխատանքը ծանր է: Բարձր փափուկ է: Ծովը խոր է: Ծառը բարձր է: Զմեռը՝ գիշերները երկար են: Ամառուան գիշերները կարճ են: Աչակերտը ծոյլ է: Աչակերտը ծուլացաւ: Աչակերտը աշխոյժ է: Աչակերտը պատրաստեց իւր գասերը: Մայրս պառաւ է: Մայրս կը պառանայ: Մայրս գնաց եկեղեցի: Լուսինը պայ-

ծառ է : Լուսինը կ'աղօտանայ : Լուսինը լուսաւորեց
երկիրը : Ամպերը թանձր են : Ամպերը թանձրացան :
Ամպերը անձրեւեցին : Մեղուն աշխատասէր է : Մե-
ղուն թուլացաւ տաք գոլորչիէն : Մեղուն արժնցաւ
ու թռաւ-գնաց դաշտը :

82. Ինչո՞ւն է — Այս խօսքին մէջ խնձորը
ենթակայ է : Ենթակայի համար կ'ըսուի որ նա պտուղ
է . պտուղ բառը չ'ցուցնէր թէ՛ ենթակայն ի՞նչ կ'ընէ,
չ'ցուցնէր թէ՛ ենթակային ի՞նչ կը սպասահի կամ նա
Ի՞նչ է , այլ կը ցուցնէ թէ՛ խնձորը Ի՞նչ է , ի՞նչ
բան է :

Գիրքը դասատան վերաբերեալ առարկայ է : —
Այս խօսքին մէջ գիրքը ենթակայ է : Գրքին համար
ըսուած է թէ՛ նա առարկայ է : Առարկայ բառը կը
ցուցնէ թէ՛ գիրքը Ի՞նչ է , ի՞նչ բան է :

83. Հետեւեալ օրինակներուն մէջ գտէք ենթա-
կայն և բացատրեցէք թէ՛ ենթակային համար ի՞նչ է
ըսուած և այդ ըսուածը ի՞նչ կը նշանակէ : — Կովը
ընտանի կենդանի է : Գայլը գազան է : Ծիծեռնակը
թռչուն է : Գեղարքունին տեսակ մը ձուկ է : Մանու-
շակը ծագիկ է : Անանուխը խոտ է : Խոտը բոյս է :
Երկաթը հանք է : Զուրը ըմպելիք է : Հացն ուտելիք
է : Յորենը հացի բոյսի պտուղն է : Յորենը օգտակար
է : Յորենը կը չորնայ : Յորենը կը բուսնի : Աշակերտը
մարդ է : Աշակերտը փոքր է : Աշակերտը հիւանդա-
ցաւ : Աշակերտը գրեց դասը : Զին անասուն է : Զին
ուժեղ է : Զին բեռ կը կրէ : Զին սատակեցաւ : Հայրս
մարդ է : Հայրս բարի է : Հայրս ինձ նեղացաւ :
Հայրս ինձ ներեց : Ծառը բոյս է : Ծառը պտուղ է
սուեր : Ծառը կը կարեն :

44. Այն բառը՝ որ կը ցուցնէ սուաջին՝
թէ ենթակայն կամ սուարկայն ինչ կընէ,
երկրորդ՝ թէ իրեն ինչ կը պատահի, եր-
րորդ՝ թէ նա ինչպէս է և չորրորդ՝ թէ
նա ինչ է, կը կոչուի *պարզութիւն* :

Ուրեմն ստորագրելիները չորս տեսակ
կը լինին :

ա. Ենթակայի բրածը կամ դործածը
ցուցնող :

բ. Ենթակայի պատահածը, հանդիսա-
ծը ցուցնող :

գ. Ենթակայի ինչպէս լինելը ցուցնող :

դ. Ենթակայի ինչ լինելը ցուցնող :

Կարձ՝ ըսելով՝ *Ենթակայի ինչպէս լինելը ցուցնող* :

Ենթակայն գտնելու համար պէտք է
ստորագրելին հարցնել, իսկ ստորագրելը
գտնելու համար՝ ենթակային :

84. Հետեւեալ օրինակներու մէջ գտէք ենթա-
կան և ստորագրելը, և տեսէք թէ ինչ հարցմանց
կը պատասխանեն : — Թոշունը նստած էր վանդակի
մէջ : Մարդ մը վանդակէն արձակեց թոշունը : Թոշ-
ունը ուրախ երգ երգեց : Թոշունը գեղեցիկ էր :
Թոշունը արտուտիկ էր : Գարունը սկսաւ : Գարունը
մեղմ է : Գարունը տարւոյն գեղեցիկ եղանակն է :
Տաք ամառն եկաւ : Մարդկանց դործերը բազմացան :

Աչունք անձրեւային էր : Աշնան թռչունները հեռու
երկիրներ կ'երթան :

Մենք արժանացանք ուրախ մայիսին ,
Կառեր , ծաղիկներ սղջ կանաչեցին :
Կապոյտ երկրն,քիզ փոքրիկ ամպերը
Ուրախ ու զուարթ առաջ վաղեցին :

ԿՃ. Անթառակայն և ստորագրեալը ամբողջ
խմաստ մը կը յայտնեն : Ամաստին ամբողջ
ըստ թեանք կ'ըսուի ըստ-----նիւն :

Անթառակայն և ստորագրեալը՝ նախադաս-
տատ թեանն անդամներն են՝) :

Իւրաքանչիւր նախադաստատ թեանէ յե-
տայ կը գրուի ստորակէտ կամ վերջակէտ :

Ստորակէտը կը գրուի երբ մի նախա-
դաստատ թեանն յետագայ նախադաստատ թեանն
մտա կը կազմէ :

Վերջակէտ կը գրուի երբ նախադաս-
տատ թեանը կապչո՞ւնի մերձակայ նախադաս-
տատ թեանն հետ և անոր մտար չ'կազմեր :

*) Արնայ պատահիլ այնպիսի նախադաստատ թեան մը , ու-
րուն մէջ թէև անթառակայն գրուած չ'է , բայց հարցումով
կամ առանց հարցման նոյն իսկ որոշ կը հասկցուի թէ
որն է անթառակայն : (Արթիւմ , Հոմեր , Արդեցիր) :

Բայց երբեմն այ կը պատահի և այնպիսի նախադաս-
տատ թեան մը , որուն մէջ անթառակայն չ'կայ , և հարցումով
այ որոշ չ'խմայուիր թէ որն է անթառակայն : (Յարաւ է) :

Նախադասու թիւնը միշտ գլխապիւրով
պէտք է սկսիլ Վերջակէտէն ետքն ալ նոր
նախադասու թիւնը գլխապիւրով կ'սկսուի :

85 . Գաւէք ենթակայն և ստորոգրեալը . — Մարդը
կը սորախ Զուկը կը լողայ Մարդն ալ կը լողայ Թըռ-
չունները կը թռչին : Գորաները կը ցատկեն : Օձերը կը
սողան : Արեւը լոյս կուտայ : Աքաղաղը կը կանչէ :
ձրագը կը վառի : Աչքը մարմնոյ ճրագն է : Գեղեց-
կապէս կը փայլին աստղերը և ևրախ կը թռչտի թըռչ-
նիկը : Առասօտը օրուան մասն է : Առասօտը մարդիկ
կը լուացուին :

86 . Հետեւեալ զոյգ բառերէն նախադասութիւն-
ներ կազմեցէ՛ք : — Ժամկոչ — զանգահարել . երգող-
ներ — երգել . հաստացեալներ — աղօթել . դերձակ —
ձեւել . լուացարար — լուալ . խհարար — եփել . ա-
ռեւարական — վաճառել . երկրազոր — վարել . զին-
ւոր — պատերազմիլ . քամին — փչել . կայծակ — փայլա-
տակել . տերեւներ — թափիլ . գետեր — ստիլ . ամպ —
որոտալ . թռչուններ — թռչիլ . հայր — հոգալ . մայր —
ինամել . քոյր — սիրել . աշակերտ — կարգալ :

87 . Հետեւեալ նախադասութիւնները բաժնեցէ՛ք
իրարմէ վերջակէտով և գլխապիւրեր գրէ՛ք : Արե-
զակը կը տաքցնէ անձրև կուդայ ձիւնը կը հալի
սառոյցն ալ կը հալի գետերը կը մեծնան ջրերը կը
յորդանան ծառերը կը կանաչին թռչունները կը վե-
րադառնան ամպը կ'որոտայ խնձորենին կը ծաղկի
տաքերը կ'սկսին օրերը կ'երկարին արտերը կը հա-
սունան խոտերը կը հնձուին :

88 . Հետեւեալ նախադասութիւնները բաժնեցէ՛ք
իրարմէ ստորակէտներով և վերջակէտներով : Գլխա-

գիրները դրէք : — Աշակերտը ուսումնարան գնաց որպէսզի գասերը սովորի նա տուն կերթայ իսկ ես տունէն կու գամ՝ գիւղացին վերադարձաւ անդէն որ եզները տանի դու տեսա՞ր այն թռչունը որ գեղեցիկ կերգէր տեսայ մարդ մը որոյ ճակատէն քրտինքը կաթիլ կաթիլ կը թափէր ուղար կ'ուտէ ինչ որ կը ճանկէ ով որ իւր հայրը ու մայրը կը պատուէ Աստուած ալ անոր գործերուն յաջողութիւն կու տայ ինչ որ վարժապետը դաս տուեր էր բոլորը սովորեցայ ուր որ ջուր չ'կայ այնտեղ չ'կրնար խտտ բուսնիլ երբ կը լուսնայ աշխատասէր մարդիկ գործի կերթան հազիւ թէ կը մթննայ հաւերը կը թառին ինչ որ կ'ըսես ա՛յն կը լսես ինչ որ կ'աշխատես ա՛յն կ'ուտես հացի կտրածը թուրը չէ կարող կտրել թրի կտրածը կ'ողջննայ լեզուի կծածը չ'ողջննար :

89. Կազմեցէք նախադասութիւններ, որոց ստորոգրեալը ցուցնէ թէ առարկայն ինչ կ'ընէ, իսկ ենթակայ լինին հետեւեալ անունները : — Դարբինը, ատաղձագործը, ուսուցիչը, աշակերտը, սխալը, հաւը, աքաղաղը, լուսինը, անձրեւը, արեւը, մոմը, ձկնորսը, որսորդը, ձուկը, շունը, քամին, ծաղիկը, կայծակը, գետը, հովիւր, սայրորդը, քահանան, ձին, կովը, հայրը, մայրը, խոհարարը, վարժապետը :

90. Նախադասութիւններ կազմեցէ՛ք որոց մէջ հետեւեալ բառերը ստորոգրեալ լինին : — Կը բզզայ, կը տզզայ, կը կրկնայ, կը կարկայէ, կը մայէ, կը բառայէ, կը խանչէ, կը խրխնջէ, կը մրմռայ, կը կաղկանձէ, կը հաջէ, կ'ոռնայ, կը մոռնէ, կը մլաւէ, կը ճռուողէ, կ'որոտայ, կը փայլատակէ, կը ճայթէ, կը ճարճատէ, կը քանդէ, կը լուսաւորէ, կը ջերմացնէ, կ'այրէ, կ'այրի, կը վառէ, կը վառի, կու լայ, կեր-

գէ , կը կարդայ , կ'ուսանի , կ'ուսուցանէ , կը կարէ , կը մաշէ , կը մաշի :

91. Կազմեցէք նախադասութիւններ , որոց ստորոգրեալը ցոյց տայ թէ առարկայն է՝ իսկ ենթակայ լինին հետեւեալ բառերը : — Վարդ , միս , արիւն , բամբակ , ձիւն , սպակի , քար , քացախ , շաքար , խաղող , ջուր , իւղ , ածելի , կացին , թել , թուղթ , պողպատ , ոսկի , արծաթ , մանուկ , հաց , փայտ , օձ , գետ , մանգաղ , գարուն , ամառ , աշուն , ձմեռ :

92. Կազմեցէք նախադասութիւններ , որոնց մէջ հետեւեալ բառերը ստորոգրեալ լինին : — Կանաչ է , կարմիր է , ուրախ է , տխուր է , մանր է , խոշոր է , փնասակար է , օգտակար է , պիտանի է , անպիտան է , աշխատասէր է , ծոյլ է , դժուար է , գիւրբին է , փայլուն է , աժգոյն է , պինդ է , փափուկ է , կարծր է , գիւրբակ է , հեղուկ է , թանձր է , թափանցիկ է , անթափանց է , բարակ է , հաստ է , կարճ է , երկար է , նեղ է , լայն է , բարձր է , ցած է , ծուռ է , ուղիղ է :

93. Կազմեցէք նախադասութիւններ , որոց ստորոգրեալը ցոյց տայ թէ առարկայն է՝ իսկ հետեւեալ բառերը ենթակայ լինին : — Ուռենին , տանձենին , յունվարը , մայիսը , գարունը , գետը , նապաստակը , գորտը , կաղինը , բաղը , շունը , արջը , ձեռքերը , ոտքերը , դաստակը , մատները , գլուխը , դէմքը , մեղուն , թիթեռը , բրինձը , գնդակը , գրիչը , գերքը , սեղանը , արօրը , աթոռը , հացը , ջուրը , հինգշարթին :

94. Հետեւեալ նախադասութիւնները լուծեցէք , ենթակային և ստորոգրեալին հարցմունքները ներով : —

Ծագիկները թառամեցան (ի՞նչ բաները թառամեցան— ծագիկները՝ ծագիկները ենթակայ : Ծագիկները ի՞նչ եղան— թառամեցան՝ թառամեցան ստորագրեայ) : Խոտերը կանաչացան : Ծառերը ծագիկեցան : Թռչունները թռան : Անտառը մերկացաւ : Գետինը սառեցաւ : Զիւնը կը հալի : Արշակը կ'երգէ : Մինասը կը գրէ : Ռուբէնը կը խաղայ : Հայրը կ'աշխատի : Արմենակը քաջ է : Արամը ուսումնասէր է : Արան գեղեցիկ է : Նապաստակը երկչոտ է : Գետինը պինդ է : Գետը խոր է : Կազմը բանջար է : Ծիծեռնակը թռչուն է : Տունը շէնք է : Այնքանսր՝ աշխարհակալի անուն է : Արուսեակ՝ աղջկան անուն է : Անիւր՝ սայլակի մասն է : Սեղանը կարասի է : Ապրիլը՝ գարնանային ամիս է : Յուլիսը՝ ամառնային ամիս է : Հոկտեմբերը՝ աշնանային ամիս է : Յունվարը՝ ձմեռնային ամիս է :

Պ Ա Ր Զ Ա Բ Ա Ն Ո Ղ Բ Ա Ռ Ե Ր

Գարնանային գեղեցիկ օրերը սկսան : — Այս նախադասութեան մէջ ի՞նչ բառը կը ցուցնէ թէ՞ օրերը սկսան . ի՞նչ բառը կը ցուցնէ թէ՞ ի՞նչ օրեր սկսան : Գարնանը և ի՞նչ բառերը գրուած են ի՞նչ բառի համար :

95. Հետեւեալ նախադասութեանց մէջ գտէք թէ՞ նոտր գրած բառերը ի՞նչ բաներու կը վերաբերին և ո՞ր բառի համար գրուած են : Յո՞րդ գիշերն անցաւ : Պո՞ղոս առաւօտը բացուեցաւ : Գեղեցիկ թըրչունները արթնեցան : Կո՞չար գաշար ի՞նչ ցօղով ծածկուեցաւ : Ը՞նդի կենդանիները արօտ ելան : Վո՞րձի գազանները իրենց բոյները մտան : Հո՞րձի ա-

մտն անցաւ : Ի՞նչ աշունք սխաւ : Մը՞նչ ձիւնը
 ծածկեց սարերն ու ձորեր : Պը՞նչ սասղերը կը
 փայլէին երկինքը : — Ա՞նչ աշակերտը կարդաց գա-
 սը : Վէ՞րջն նստարանին վրայ նստած են հինգ աշա-
 կերա : Երէ՛+ ճամբորդներ միասեղ կ'երթային : — Մը-
 ինչ պատերը բարձր են : Ենչէ՞նչ գմբեթը գեղեցիկ
 է : Չը՞նչ պարանոցը կոր է : Յոգհաննէսը վերցուց շ-
 ինչը : Գե՞նչ թռչունը կ'երգէ : Անը՞նչ թռչունը
 կ'երգէ :

Չկնորար ընչն ընչ որսաց : — Այս նախագա-
 սութեան մէջ ընչ կը ցուցնէ թէ ձկնորար է՞նչ որսաց,
 ընչն ընչ բառը կը ցուցնէ թէ Բը՞նչ որսաց : Չկնորար
 ընչն ուռկանով ձուկը որսաց : — Այս նախագաստ-
 թեան մէջ ալ ընչն ընչ բառը կը ցուցնէ թէ ուսկի՞ց որ-
 սաց : — Չը՞նչ, ընչն ընչ, ընչն բառերը գրուած են
 որոնք բառի համար և ստորագրեալներ կը վերաբերին :

96. Հետեւեալ նախագաստութեանց մէջ գտէք թէ
 նօսր գրած բառերը ի՞նչ կը ցուցնեն, ո՞ր բառի հա-
 մար գրուած են— Գիւղացիք ընչն ընչ ընչն կը նազ-
 նին : Անը՞նչ ընչն պտուղները կը հասունանան : Անը՞-
 ընչն աշակերտները կը սովորին ինչն ընչն : Եղբայրը
 ասն մէջ կարգի կը դնէր ինչն ընչն : Այսօր հօգիւր
 ծախեց երէ՛+ ինչն ընչն : Երէ՛ հաջա գնաց ինչ-
 նն : Ինչն ընչն : Կողակարը ընչն կ'աշխատի ինչ-
 նն : Գարբինը ինչն ընչն կը զարնէ ընչ-
 նն : Գարբինը երէ՛ն կը յինէ ընչն ընչն : Չը՞նչ
 Չուրը կը ստաի ընչն : Անը՞նչ Չուրը գողտր՞ի կը
 գառնայ : Մարդիկ ինչն ընչն կը հասաքեն երէ՛ն :
 Ստեղծողը ընչն ընչն կը փարձատրէ
 ընչն ընչն : Փրկիչը կ'օրձնէ ընչն ընչն :

46. Այն բառերը որոնք ենթակայի կամ ստորագրեալի համար կը դրուին և անոնց իմաստը կը պարզեն ու կը լրացնեն, կը կոչուին **բառեր** :

Պարզաբանող բառերը միմիայն ենթակայի և ստորագրեալի համար չ'են դրուիր, անոնք զիրար ալ կարող են պարզաբանել :

Պարզաբանող բառերէն ոմանք կը դրուուին առարկայի համար, իսկ ոմանք գործողութեան համար :

97. Վերջիչեալ (96 վարժութեան մէջ որոշեցէք թէ պարզաբանող բառերէն որոնք առարկայի համար և որոնք գործողութեան համար դրուած են Առարկայի և գործողութեան համար դրուած բառերը զատ զատ դասաորեցէք այն բառերու հետ՝ որոնց համար դրուած են՝ երկու խումբի բաժնելով զանոնք : (8-ի շէշէշէ : — Կը հօշէն յ'եւը) :

47. ա. Ենթակայն և ստորագրեալը նախադասութեան **անդամներն են** :

բ. Պարզաբանող բառերը նախադասութեան երկրորդական անդամներն են :

գ. Առանց ենթակայի և ստորագրեալի՝ նախադասութիւն չ'կրնար ըլլալ :

դ. Առանց պարզաբանող բառերու՝ նախադասութիւն կրնայ ըլլալ :

98. Հետեւեալ նախադասութեանց մէջ գտէք

պարզարանող բառերը, ճշգեցէք թէ ի՞նչ հարցումներով կ'որոշուին և ո՞ր բառին կը վերաբերին :

Փոքրիկ Հայկանուշը տեսաւ իւր հայրը : Հայրը փոփ մանր ու փայլուն սերմեր կը ցանէր : Հայրը սերմերը կը ցանէր վարած հողին մէջ : Երկու շաբաթ ետքը այդ հողը ծածկեցաւ կանաչ և փափուկ մետաքսանման խոտերով : Կանաչը քիչ քիչ բարձրացաւ : Յօղուններու գլուխներուն վրայ կապտագոյն ծաղիկներ երեւցան : Երբոր վուշը հասաւ, Հայկանուշի ծնողքը արմատէն փետտեցին հանեցին զայն : Փետտած վուշէն մանր խորձեր կապեցին : Վուշէն կ'ստանան համեղ ձէթ և պատուական թել : Վուշի թելէն կը դորձեն սպիտակ քթան :

Մանուկը պարտէզին մէջ բռնեց սպիտակ թիթեռնիկ մը : — Ծեր մարդ մը իւր պառաւ կնոջ հետ կ'ապրէր : Պառաւը չար կին էր : Ծերը բարի մարդ էր : Երեկոյեան ժամու զանգակը զարկին (որո՞նք) : Բարեպաշտ մարդիկը ժամ հրաւիրեցին :

99 . Ստորագրեալին գրելու բառեր տուէք :—
Հնձողները հնձեցին (ի՞նչ) : Չկնորաները որսացին (ի՞նչ) : Մարդիկ կը հնձեն ցորենը (ինչո՞վ, ե՞րբ, ինչպէ՞ս) : Ես փող տուի (ո՞ւմ, որքա՞ն, ե՞րբ) : Պտուղները կը հասնին (ե՞րբ, ինչպէ՞ս, որքա՞ն, ի՞նչ բանի վրայ) : Դարբինը կը շինէ (ի՞նչ, ինչէ՞ս, ինչո՞վ, ինչպէ՞ս, ինչո՞ւ համար) : Մանուկը գրեց (ի՞նչ, ո՞ւմ, ինչո՞վ, ե՞րբ, որքա՞ն, ո՞րտեղ, ինչպէ՞ս) : Գիւղացիք կը սերմանեն (ի՞նչ, ինչո՞վ որքա՞ն, ինչպէ՞ս, ո՞րտեղ, ե՞րբ, ինչո՞ւ համար) : Մարդիկ կ'աղօթեն (ո՞րտեղ, ինչպէ՞ս, որքա՞ն, ո՞ւմ) : Չին կուտէ (ի՞նչ, որքա՞ն, ինչպէ՞ս) :

100 . Հետեւեալ նախադասութեանց մէջ առար-

կայներու մտ աւելցուցէք պարզաբանող բառեր :—
 Չմեռը սկտա (ինչպիսի* ձմեռ) : — Յուշ ձմեռը բսկը-
 սա (*): Ամառը եկա (ինչպիսի*) : Արեւը կը լուսա-
 ւորէ (ինչպիսի*, ինչպէ*ս) : Աղուէսը կը վորէ (ինչպիսի*
 աղուէս , ինչ* կը վորէ) : Նասրատաակը վախցաւ (ինչ-
 պիսի* նասրատաակ , ուսկի*ց) : Մանուշակը բացուե-
 ցաւ (ինչպիսի* , ե*րբ) : Եղբայրը եկաւ (որո*ւ եղբայ-
 րը , ինչ*ով) : Պատերը քանդուեցան (ինչի*ն պատերը ,
 ի*նչ բանէ) : Մայրը կարեց (որո*ւ մայրը , ի*նչ , որո*ւ
 համար) : Չին կ'արշաւէ (որո*ւ ձին , ինչպէ*ս) : Ճիւ-
 դերը բարձրացեր են (ի*նչ բանի ճիւղերը , որքա*ն) :
 Եղբայրս բերաւ (ո*ր եղբայրս , ի*նչ , քանի* հատ) :

104 . Հեռուեալ նախագաստ թիւնները հարցում-
 ներով լուծեցէք :— Վայրի այժը կը պտրտէր բարձրա-
 բերձ լեբան մերկ լանջերուն վրայ : Ներքեւը , լեբան
 ստորտը կը թափառէր քաղցած գայլ մը Խորամանկ
 գայլը հրախիբց ճարպիկ այժը , որ վար իջնէ և հիւ-
 թալի խոտ ուտէ : Չդուշաւոր այժը ականչ չ'կախեց
 գայլին և մնաց վերը սարահարթին վրայ : — Բարի
 խօսքը տուն կը շինէ : — Անուշ լեզուն օձը ծակէն կը
 հանէ : — Ազոտի խօսքով Վարդավառին ձիւն չի
 գար : — Կծու քացախը իւր սմանը կը ճայթեցնէ : —
 Բարի անունը աշխարհի ամէն հարստութենէն աւել-
 լի լաւ է : — Կուշար սովածին մանր կը բրդէ : — Ու-
 բազն իւր կոթը չ'տաշեր : — Ճրագն իւր տակը լըց
 չ'տար : — Տղէտ մարդու լեզուն երկայն կը լինի : —
 Ստախօսի տունը այրեցաւ , ոչ ոք հաւատաց : — Վատ
 մարդը՝ Չատկին ալ վատ կը լինի Գարիի հայր՝ ցորեն
 հացի աղքատ եղբայրն է : — Փայտէ ամանով կերա-
 կուր չ'են եփեր :

(*) Ասորկայն պարզաբանող բառերը միշտ առարկայէն
 առաջ կը գրուին :

102. Հետեւեալ նախադասութիւնները լուծեցէք տակը գրուած օրինակին համաձայն ։ — Թխադոյն կկուն ուրիշ թռչուններու բոյնին մէջ ձու կ'ածէ ։ Մօխրազոյն նապաստակը ցօղապատ մարդապետնի վրայ հիւթալի խոտ կը փնտռէր Աշնան ծառերու գեղնած տերեւները կը թափէ ցուրտ քամին Զմեռը սպիտակ ձիւնը կը ծածկէ սառած երկրիս երեսը ։ Թխաթեւ արծիւք իւր բոյնը կը շինէ ամենամեծ կաղնիներու գագաթը ։ Գիշերը նրբազգաց ջղջիկը յաջողութեամբ կը կոտորէ գիշերային ֆրասակար միջատները ։ Պսակազ՝ հնձողները իրենց սուր մանդաղներով արագ արագ կը հնձէին աշնան հասունցած արտերը ։

Թխադոյն	Ա. Ինչպիսի՞ կկուն — Թխ-դոյն. պարզարանող բառ է ենթակայի համար գրուած ։
կկուն	Բ. Ա՛՛ է կ'ածէ — կկուն՝ ենթակայ է ։
ուրիշ	Գ. Ա-ր-ի-շ՝ պարզարանող բառ է՝ թռչուններու համար գրուած ։
թռչուն	Դ. Ար-ի-շ-ոյ բոյնին մէջ — Թ-ռ-չ-ւ-ն-ն-ի-ւ-ն, թռչուններու՝ պարզարանող բառ է՝ բոյնի համար գրուած ։
ներու	Ե. Ա՛՛ էր տեղ — Բ-շ-ն-ն-ի-ւ-ն, բոյնին մէջ՝ պարզարանող բառ է՝ ստորոգրեալի համար գրուած ։
բոյնին մէջ	Զ. Ի՞նչ կ'ածէ — Չ-ն, պարզարանող բառ է՝ ստորոգրեալի համար գրուած ։
ձու	
կ'ածէ	Կկուն ի՞նչ կ'ընէ — կ-ն-ն-է, կ'ածէ՝ ստորոգրեալ է ։

103 . Միեւնոյն ձեւով լուծեցէք հետեւեալները .
 Գիւղացին՝ չբաղացր ցորենն կը տանէր Պարկը ծակ էր : Բանի մը ցորենի հատիկներ համբան թափեցան : Ծիտերը խմբովին վար իջան և թափուած հատիկները կերան : Աբաղաղը տեսաւ զայդ ու վաղեց հալածեց ծիտերը : Ծիտերը գանդատեցան բազէին : Բազէն խօրթէնքով դատեց զանոնք . նախ և առաջ աքաղաղը սպառտեց և յետոյ ծիտերը խզեց :

Աչունը սկսաւ , ծիծառը թռաւ ,
 Անտառն է դատարկ , դաշտը մերկացաւ .
 Միայն այնտեղ կայ անսերմ մնացած ,
 Տըխուր ու տրտում մի արտ տարածուած :
 Կարծես հասկերը միմեանց ականջին ,
 « Ինչպէ՞ս կը մտնէք , կ'ըսեն , այս ցրտին .
 Շատ տխուր բան է դետին խոնարհիլ՝
 Եւ հասուն սաղով հողին թաթխուիլ » :
 Ամենայն գիշեր մեզի մօտ կ'իջնեն՝
 Անցնող թռչուններն և ըզմեզ կ'ուտեն ,
 Գաղանք կը տրորեն , քամին կը ծեծէ .
 Ո՞ր է մեր տէրը , ինչի՞ կ'ըստատէ :
 Ա՛հ քամին , նոցա տուաւ սեւ համբաւ ,
 Մա՛հն՝ ձեր տէրը՝ երկրէս վեր առաւ :

Գասազրքէն շատ վարժաթիւններ :
 Անցեալն իրեն-էն-նը — նախադասութիւնը սեւըով
 ինչ կը հասկընանք : նախադասութիւն մը ինչէ՞ կը

կազմուի : Ո՞ր անդամները գլխաւոր կը կոչուին : Ո՞րո՞նք երկրորդական կը կոչուին : Լենթակայն ո՞րն է : Ի՞նչ հարցումներով կ'որոշուի ենթակայն : Ո՞րն է ստորագրեալը : Քանի՞ տեսակ կը լինի ստորագրեալը : Ի՞նչ հարցումներով կ'որոշուի նա : Ո՞ր բաներն են որ կը պարզարաննէ : Նախագասութեան ո՞ր անդամներու համար կը գրուին անոնք :

ՎԵՐՋ ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍԻՆ

Վ Ե Ր Ջ Ա Բ Ա Ն

— * * * —

Մայրենի Լեզուի Փերականութեան տարերայ սոյն Առաջին Մասն , որ հոյ մանկուսոյն երկրորդ տարուց ուսուցութեան նիւթը պիտի կազմէ , սյս անգամ՝ երկրորդ տղայութեամբ 'ի ըրս կ'ընծայուի աշխատասիրութեամբ " Բիւզանդեան Գրատան " :

Սոյն բնախր երկատիրութիւնը որ մեր առասուհայ քաջածանօթ մանկավարժներէն , արդոյ Պարոն Նիկուզարտի Տէր - Դեւանդեանց բազմամեայ փորձառութեան ծնունդն է , իւր սճոյն պարզութեանը , կանանայ ճշդութեանը , մասանց զեղեցիկ գասառ որութեանը , հմտալից ե նաւրբ գիտացութեանը և վերջապէս գրքոյկին պատուական պարտ նակութեանը պատանձառութեան , ազգային բնախր գասաղբոց շարքին մէջ բնաբերողոյն սեղի մը գրուելու կատարեալ իրաւունքն ունի և որոյ փան վկայեմք :

Այսպիսի սգաստար գասաղբքի մը հրատարակութիւնը , յետ մանրակրկիտ քննութեան , յանձնարարած լինելով " Բիւզանդեան Գրատան " , սլովմ՝ յանձնարարեմք զոյն 'ի կարգին՝ հոյ գաստարակաց որ տան զոյն 'ի վայելք հոյ մանկուսոյն : —

Այս աստիւ տեւորող շեմք համարիր կրկին խնդ-

իւն ազգային թիւով զամենամեծ վնասներէն որ այն
զատարարին պարտաւարձութիւնը խզի մեռչ աշակերտ
ապա աւանդելու ծանուցի, իրենց դրաստը դիտա
լութիւնը՝ եթէ ունին՝ մասնին զմտալան մասնա
նք վրայ, իբր անձնական փորձաւարձեան ստիճանը՝
փութան հարգողի առ « Թիւանդեան Գրաստնը »
որ իւր փարցին պիտի հարգուէ մեզ վայն, որպէսն
երբայք ապագայութեան նեւարկուած պահանձ՝ այդ
անկէ բանացի գիտարարութիւնը ակարճապէս պարտա
խախտած լինին գրքովն մէջ:

ԵՆՆՈՐ ԳՐԱՅ

Յ Ա Ն Կ Գ Լ Խ Ո Յ

---

1 .	Յառաջարան հեղինակին	42 Ա.
2 .	Առարկայ	7
3 .	Ծնչաւոր և անչունչ առարկայներ	9
4 .	Մտաւոր և նիւթական առարկայներ	10
5 .	Առարկային թիւը	12
6 .	Առարկային որպիսութիւնը	13
7 .	Որպիսութեան թիւը	17
8 .	Առարկային գործողութիւնը	18
9 .	Թիւ գործողութեան	22
10 .	Բառ և վանկ	26
11 .	Հնչիւն և տառ	28
12 .	յ տառի գործածութիւնը	30
13 .	չ և ռ տառերու գործածութիւնը	35
14 .	Գործածութիւն ռ և չ երկրարբառներու	37
15 .	Ուղղագրութիւն ռ և չ տառերու	39
16 .	Ուղղագրութիւն չ և չ տառերու	42
	(Բառերու կապակցութիւնը)	
17 .	ենթակայ	48
18 .	Մտորոգրեալ	50
19 .	Պարզարանող բառեր	58
20 .	Վերջարան	66

